

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut

**Demokraatia mõiste kasutamine Eesti ajakirjanduses
omariikluse taastamise perioodil ning aastatel 2011–2012**

Magistritöö

Autor: Liis Rohtmets

Juhendajad: Kristina Reinsalu, PhD

Külliki Seppel, MA

Tartu 2013

Sisukord

Sisukord	2
Sissejuhatus.....	4
1. Teoreetiline osa.....	6
1.1. Demokraatia mõiste ja tunnusjooned	6
1.1.1. Demokraatia eelised	7
1.2. Meedia vahendatud (poliitiliste) sõnumite mõju.....	8
1.3. Varasemad uuringud	10
1.3.1. Demokraatia tähendused.....	10
1.3.2. Eesti demokraatlik areng	11
2. Uurimisküsimused, valim ja metoodika	14
2.1. Uurimisküsimused.....	14
2.2. Valim ja selle moodustamise põhimõtted	14
2.3. Metoodika.....	15
3. Uurimistulemused.....	18
3.1. Uurimistulemused aastate 1991–1992 kohta.....	18
3.1.1. Autorid.....	18
3.1.2. Üldine statistika aastate 1991–1992 kohta	19
3.1.3. Iseloomustus demokraatiale	20
3.1.3.1. Arvuliselt domineerinud iseloomustavad teemablokid.....	22
3.1.4. Hinnang Eesti demokraatiale.....	24
3.1.4.1. Arvuliselt domineerinud hinnangulised teemablokid	25
3.1.5. Normatiivsed teemablokid Eesti kohta.....	28
3.1.5.1. Arvuliselt domineerinud normatiivsed teemablokid.....	28
3.2. Uurimistulemused aastate 2011–2012 kohta.....	30

3.2.1. Autorid.....	30
3.2.2. Üldine statistika aastate 2011–2012 kohta	31
3.2.3. Iseloomustus demokraatiale	32
3.2.3.1. Arvuliselt domineerinud iseloomustavad teemablokid.....	33
3.2.4. Hinnang Eesti demokraatiale.....	38
3.2.4.1. Arvuliselt domineerinud hinnangulised teemablokid	39
3.2.5. Normatiivsed teemablokid Eesti kohta.....	44
3.2.5.1. Arvuliselt domineerinud normatiivsed teemablokid.....	44
4. Perioodide 1991–1992 ja 2011–2012 demokraatiaväidete võrdlus	46
4.1. Autorid	47
4.2. Iseloomustavad väited	47
4.3. Hinnangulised väited.....	48
4.4. Normatiivsed väited	49
5. Järeldused ja arutelu.....	50
5.1. Metodoloogilised küsimused ning valimist tulenevad piirangud.....	52
5.2. Ettepanekud edasisteks uuringuteks.....	53
Kokkuvõte.....	54
Summary	56
Kasutatud kirjandus	58
Empiiriliseks analüüsiks kasutatud ajaleheartiklid	61

Sissejuhatus

Kuigi demokraatia on sõnaraamatutes defineeritud termin, kasutatakse seda mõistet väga erineval viisil. Sellest on saanud käibeväljend kõikvõimalike poliitiliste liikumiste leksikas: kõik on demokraadid, ka kõige julmem režiim esitleb end rahva esindajana (Dahl 1989: 2). Räägitakse demokraatia mõiste laialivalgumisest, selle tunnusjoonte kadumisest ning tähenduse muutumisest (Valge 2012; Arujärv 2006; Raud 2004 jt). Juba 1938. aastal kirjutas Peeter Tarvel (2002: 194), et demokraatia mõiste on kaotanud igasugused kindlad kontuurid ja omandanud ebamäärase sisu.

Defineerimisraskus tuleneb eelkõige demokraatia (kui valitsemisvormi) pikast, tuhandeid aastaid väldanud arenguloost ning autorite rohkusest, kes on sel teemal arutlenud. See, mida meie täna demokraatiana mõistame, on kaugel sellest, milleks seda pidasid ateenlased Periklese valitsemisajal (Dahl 1989: 2).

Demokraatia mõistele omistatud tähenduste rohkus ei anna siiski põhjust kahelda selle termini kasutamise uurimise tarvilikkuses. Vastupidi, see näitab, et demokraatia keelt peab veelgi põhjalikumalt uurima (Dryzek & Holmes 2002: 5). Käesolevas magistritöös plaanin välja selgitada, kuidas mõtestati demokraatiat Eestis nõukogude võimust vabanemise järgselt (aastatel 1991–1992) ning kuidas seda tehakse tänapäeval (aastatel 2011–2012). See, kuidas ja mida demokraatiast räägiti kindlal ajaperioodil annab väärtuslikku informatsiooni ühiskonnas toimunud protsesside kohta. Kahte perioodi võrreldes selgub, kuidas mõiste tähendusväli on ajas, antud juhul kahekümne iseseisvusaasta jooksul, meediatekstides muutunud.

Mõlemasse uuritavasse ajajärku jäi palju ühiskondlikult olulisi sündmusi, mis tekitasid kõneainet ning andsid põhjust demokraatia mõiste kasutamiseks.

Eesti Vabariik taastas iseseisvuse 1991. aasta 20. augustil. Septembri keskel kutsuti ellu Eesti Vabariigi Põhiseaduslik Assamblee ning algas debatt põhiseaduse järjepidevuse ja sisu teemal. Teravalt kerkis esile küsimus presidendi valimise viisi üle – kas otse või esindajate kaudu. 1992. aasta 20. septembril toimusid Vabariigi Presidendi ja Riigikogu valimised, samal ajal algas arutelu selle üle, kas Eesti liigub (ning peaks liikuma) leppe- või enamusedemokraatia suunas.

2011. aasta sügisel oli arutelude keskmes haldusreform, sama aasta lõpus kerkis esile DASA-de ehk demokraatia arendamise sihtasutuste loomise idee. 2012. aasta 22. mail avaldas Silver Meikar artikli Reformierakonna rahastamisskeemidest. 2012. aasta sügisel pälvis tähelepanu idee hääleõiguse andmisest lastele; novembri keskel Harta 12. Harta, millele kirjutasid alla 12 tuntud ühiskonnategelast, kutsus avama erakondlikku süsteemi ja andma kodanikuühiskonnale poliitikas reaalselt mõju. Dokument algas sõnadega „Eesti demokraatia laguneb meie silmade all”¹.

Magistritöö teoreetiline osa avab demokraatia kui riigikorra olemust ning arutleb selle üle, milline on meedia vahendatud (poliitiliste) sõnumite mõju. Samuti tutvustab see peatükk varasemaid uuringuid mõiste kasutamise kohta ning annab ülevaate Eesti demokraatlikust arengust.

Töö empiiriline osa jaguneb kolmeks: esmalt ülevaade aastatel 1991–1992 domineerinud demokraatiaväidetest, seejärel tulemused aastate 2011–2012 kohta. Järgneb kahe perioodi võrdlus. Empiiriliste peatükkide alguses on tutvustatud sedagi, kes on need, kes arutlesid aastatel 1991–1992 ning 2011–2012 avalikul areenil demokraatia üle ja andsid Eesti demokraatiale hinnangu – kes kujundasid ja mõjutasid seda, kuidas ühiskond laiemalt demokraatiast aru saab. Magistritöö, arvestades selle mahtu, ei sea eesmärgiks välja tuua ja analüüsida erinevate gruppide (ajakirjanikud, poliitikud, teadlased jt) terviklikku demokraatianägemust; see jääb juba järgmiste tööde ülesandeks. Kavas on aga anda üldine ülevaade sellest, milliste elualade esindajad demokraatiast kõnelesid ning kuidas autorite grupid omavahel arvuliselt jagunesid.

¹ Harta 12 täistekst: <http://petitsioon.ee/harta12>.

1. Teoreetiline osa

1.1. Demokraatia mõiste ja tunnusjooned

Lääne demokraatia pärineb 2500 aasta tagusest Antiik-Kreekast, sõna ise on kreeka päritolu: „demos” tähendab rahvast ning „kratos” võimu. Kuigi erinevad autorid on demokraatiat defineerinud erinevalt, on rahva võim ja valitsemine pea kõikide definitsioonide keskmes. Nii ütlevad Lane ja Ersson (2003: 2), et demokraatia on poliitiline režiim, kus valitsemine tugineb rahva tahtele. Sarnaselt määratles demokraatiat juba enam kui 150 aasta eest Abraham Lincoln, käsitledes seda riigikorrana, kus riiki valitseb rahvas (kas otse või valitud esindajate kaudu) iseenda huvidest lähtudes (Lijphart 2009: 60).

Teoses „*Polyarchy*” nimetab poliitikateadlane Robert A. Dahl demokraatia peamiste tunnusjoontena järgmisi (Lijphart 2009: 60):

- valimisõigus;
- õigus saada valitud;
- poliitiliste juhtide õigus võistelda toetuse ja häälte saamiseks;
- vabad ja õiglased valimised;
- ühinemisvabadus;
- väljendusvabadus;
- alternatiivsete teabeallikate olemasolu;
- riigikord, mis seab riigi poliitika sõltuvusse valijate häältest ja eelistustest.

Schmitter & Terry (1991: 81) toonitavad lisaks eeltoodule veel kahte aspekti:

- rahva poolt valitud ametiisikutel peab olema võimalik teostada seadusandlikku võimu sunduseta kujundada oma seisukohti vastavalt nende arvamusele, keda rahvas pole ametisse valinud;
- riik peab tegutsema suveräänselt, ta peab olema võimeline toimima teiste poliitiliste süsteemide survest sõltumatult.

Dahli nimetatud demokraatia tunnusjoontes on kesksel kohal protsess ja institutsioonid: demokraatia põhiõlemus peitub kodanike võrdses võimaluses osa võtta vabadest ja õiglastest valimistest, mille tulemused avaldavad reaalset mõju valitsemisele. Selline demokraatia defineerimise viis on omane paljudele teoreetikutele ning taolist institutsionaalset/protseduurilist lähenemist nimetatakse sageli demokraatliku süsteemi hindamise minimaalseks viisiks (Dalton et al 2007: 3).

Teine võimalus demokraatiat defineerida on selle „tulemuste” kaudu, milleks on õigused ja vabadused (nt sõna-, ühinemis- ja usuvabadus). Demokraatlike institutsioonide roll on need õigused ja vabadused tagada ning neid kaitsta (Dalton et al 2007: 3–4). Sellist lähenemist toetab Morlino (2006: 6), kelle sõnul vastab hea demokraatia täielikult riigi kodanike vajadustele ning tagab kodanikele, ühingutele ja kogukondadele võimaluse nautida võrdsust ja vabadust. Raamistiku kodanikuvabaduste teostamiseks ning kodanikevahelise võrdsuse tagamiseks loob aga riigiaparaadi õiguspärasel ja korrektsel funktsioneerimisel põhinev stabiilne institutsionaalne struktuur.

Dalton, Shin ja Jou (2007: 4) toovad välja ka kolmanda demokraatia defineerimise võimaluse, mille keskmes on sotsiaalne dimensioon. Kodaniku- ja poliitiliste vabaduste kõrval on selles olulised sotsiaalsed õigused, nagu majanduslikult halval järjel inimeste õigus saada sotsiaalabi. Selline demokraatiakäsitus on omane eelkõige arengumaadele, mille sotsiaalse, inimarengu ja majandusliku taseme näitajad on madalad.

1.1.1. Demokraatia eelised

Demokraatiast rääkides korratakse ikka ja jälle mõtet, mille esitas 1947. aastal Winston Churchill: demokraatia on halb valitsemisviis, millest paremat siiski ei ole. Demokraatia soosimine on tänapäeva maailmas pea üldine – see on poliitiliselt kõige enam aktsepteeritud valitsemisviis, mis on võrdluses teistega tunnustatud stabiilsemaks ja elujõulisemaks (Chou 2011: 344).

Demokraatliku korra eelised teiste võimalike valitsemisviiside ees on oma raamatus „*On Democracy*” nimetanud Dahl. Need on järgmised (2000: 23, 60–61):

- türannia vältimine: demokraatia aitab vältida valitsusvõimu langemist julmade ja vägivaldsete isevalitsejate kätte;

- kodanike põhiõigused ja -vabadused: erinevalt mittedemokraatlikest süsteemidest on demokraatlikus riigis tagatud kodanike põhiõigused ja -vabadused;
- üldine vabadus: demokraatlik riigikorraldus tagab kodanikele laialdasemad isikuvabadused kui ükski alternatiivne valitsemiskord;
- vaba enesemääramine: demokraatia võimaldab inimestel kaitsta oma põhihuve;
- moraalne autonoomia: vaid demokraatlik valitsus saab tagada riigi kodanikele maksimaalse enesemääramisvabaduse, see on võimaluse elada enese kehtestatud seaduste järgi;
- inimareng: demokraatlik riigikord loob parima keskkonna moraalselt vastutustundlike otsuste langetamiseks nii ühiskondlikul kui ka üksikisikute tasandil;
- inimeste põhihuvide kaitse: demokraatia aitab inimarengut edendada paremini kui ükski alternatiivne riigikord;
- poliitiline võrdsus: vaid demokraatlik valitsus saab tagada riigi kodanikele suhteliselt suurima poliitilise võrdsuse;
- rahumeelsus: moodsaid esindusdemokraatiasid iseloomustab soov vältida sõda;
- heaolu: demokraatliku valitsusega riigid on enamasti mittedemokraatlikest riikidest jõukamad.

Filosoof John Lucas märgib oma artiklis „Poolthääli demokraatia kiituseks” (2012), et „demokraatia annab väärtuse kõigile valijatele, lubab neil ennast oma maaga samastada ning tunda, et nad teevad midagi, mida nad tahavad teha”.

Lisaks räägib demokraatia kasuks asjaolu, et kodanikel endil on võimalus kontrollida ja hinnata, kas valitsus järgib oma tegevuses õigusriigile kohaselt vabaduse ja võrdsuse põhimõtteid (Morlino 2006: 6) ning on võimalik rahumeelselt valitsust vahetada (Lucas 2012).

1.2. Meedia vahendatud (poliitiliste) sõnumite mõju

Meedia peamised ülesanded demokraatia teenistuses on jälgida, kuidas võimu teostatakse, olla teabeedastaja ning pakkuda võimalust avalikuks aruteluks. Teisisõnu, meedia ülesanne on anda kodanikele aja- ja asjakohast teavet ning aidata neil teha valmiste ajal teadlikke valikuid (Aalberg & Curran 2012: 189).

Enamik inimesi omandab ettekujutuse ja teadmised poliitikast meedia vahendusel saadud teabe põhjal (Books & Prysby 1991, 1995; Christen & Gunther 2003; Huckfeldt & Sprague 1995; Mutz 1989, Hoffman 2012: 464 kaudu). Seejuures mõjutavad meedias avaldatud sõnumid nii kodanikkonna usaldust poliitikute vastu kui ka inimeste poliitilist teadlikkust (Aarts et al 2012: 98–99). Seega – viis, kuidas ajakirjanduses demokraatiast räägitakse, mõjutab seda, kuidas avalikkus demokraatiast aru saab ning milliseks inimesed hindavad demokraatlikku olukorda.

Milline on aga mõju ulatus? Wiingaard (1999: 36–37) seab kahtluse alla, et inimesed lehti lugedes või televiisorit vaadates meelt muudaksid; pigem toimub väljakujunenud hoiakute ja veendumuste kinnistumine. Street (2001: 82) seevastu arvab, et „kui inimesi saab panna uskuma tulnukate külaskäikudesse, siis ei tohiks olla ka kuigi keeruline mõjutada neid teatud erakonna poolt hääletama või siis toetama ühte või teist ideoloogiat”. Graber (2005: 479) kinnitab, et poliitilisel kommunikatsioonil on potentsiaal otse või kaudselt mõjutada poliitilisi protsesse. Keel ja sõnad mitte üksnes ei peegelda reaalsust, vaid samal ajal ka konstrueerivad seda (Blommaert 2005: 158).

Niisiis hindavad teoreetikud meedia vahendusel edastatud poliitiliste sõnumite mõju ulatust erinevalt. Selle täpse hindamise teeb keeruliseks seegi, et erinevad inimesed võtavad informatsiooni vastu erinevalt, st ühel sõnumil ei pruugi olla sarnane mõju kõikidele vastuvõtjatele. Aarts, Fladmoe & Strömbäck (2012: 117) väidavad oma uuringu tulemustele² toetudes, et meedias esitatud sõnumitel on küll oluline roll inimeste poliitilise teadlikkuse kujundajana ja poliitilise usalduse mõjutajana, kuid sõnumite tegelik mõju sõltub eelkõige sellest, milline on inimese haridustase.

² Aarts, Fladmoe & Strömbäck (2012) uurisid, kuidas on omavahel seotud meediakasutus, haridus ning poliitiline usaldus ja teadlikkus.

1.3. Varasemad uuringud

1.3.1. Demokraatia tähendused

Demokraatia mõiste kasutamist on uuritud peamiselt kindlate teemade kontekstis. Näiteks on vaadatud, kuidas defineeritakse ja interpreteeritakse demokraatia mõistet erinevate riikide haridussüsteemis (Davies 1999). Demokraatianägemust laiemalt on välismaistest autoritest uurinud Dryzek ja Holmes (2002) ning Dalton, Shin ja Jou (2007).

Dalton, Shin ja Jou (2007) võtsid eesmärgiks välja selgitada, kuidas „tavalised” inimesed demokraatiat mõtestavad: kas nad keskenduvad protseduurilistele küsimustele nagu valimised, demokraatlikud institutsioonid ja demokraatia teostamise protsess või näevad demokraatias sotsiaalse ja majandusliku heaolu eeldust? Nad lähtusid ligi 50-st avaliku arvamuse küsitlusest, mis läbi viidud erinevates maailma paikades – Aafrikas, Aasias, Euroopas ja Ladina-Ameerikas. Küsitlused paigutusid ajaliselt peamiselt 20. sajandi viimasesse veerandisse.

Uuringu tulemusel selgus, et demokraatiat seostatakse eelkõige vabaduste ja õigustega ning märksa vähem demokraatlike institutsioonide ja protseduuriliste küsimustega. Demokraatia ühendamise sotsiaalsete hüvedega oli aga selgelt tagaplaanil ning seda isegi kõige vaesemates riikides.

Dryzek ja Holmes (2002) püüdsid intervjuude kaudu välja selgitada, kuidas mõtestavad demokraatiat postkommunistlike riikide kodanikud. Uuringu tulemusel selgus, et demokraatiat mõtestatakse erinevates (erineval arengutasemel) riikides erinevalt. Siiski oli kõikide riikide puhul vähemalt mingil määral identifitseeritav liberalistlik demokraatiadiskursus, seda isegi Valgevene puhul.

Eesti uurijatest on samuti fookusgrupi intervjuude põhjal demokraatia mõiste kasutamist uurinud Martin Mölder (2010). Tema uuring põhineb intervjuudel tavakodanikega, mis viidi läbi Eestis 2006. aastal. Mölder eristab oma töö tulemusel neli põhilist demokraatia tähendusvälja, milleks on: 1) vabadused, 2) vastutus ja kohustused (nii võimalolijatel kui ka kodanikel), 3) võimalolijate ja kodanike vahekord (peamiselt inimeste võimalus mõjutada poliitilist otsustusprotsessi) ning 4) reeglid (demokraatia kui reeglite, kindlaksmääratud protsesside ja mehhanismide kogum).

Sagedaseim esimene assotsiatsioon (mis samuti kordus fookusgrupi intervjuudes arvuliselt kõige enam) sõnaga demokraatia oli vabadus. Vabaduse tähendusväli hõlmas erinevaid individuaalseid tegevusi nagu mõtlemine, eneseväljendamine, valiku tegemine jne. Poliitilised tegevused (nagu valimisõigus) olid seejuures tagaplaanil, viidati vaid (riigi)võimule kui millelegi, millel on potentsiaal vabadusi piirata.

Demokraatiale omistatud tähendusi on Eesti autoritest uurinud ka Külliki Seppel (2011), kes analüüsis 1993.–2009. aasta meediatekstide põhjal tuntud Eesti poliitikute demokraatiakäsitlusi.

Seppeli uurimuse tulemused näitavad, et poliitikute käsitlused demokraatiast keskenduvad eelkõige sõnavabadusele ja isikuvabadustele – just neid väärtusi tõsteti demokraatliku valitsemisviisi kontekstis enim esile. Samuti selgus analüüsi tulemusena, et poliitikutud kalduvad kõnelema demokraatiast eelkõige valitsemise ning poliitiliste parteide omavaheliste suhete kontekstis, samas kui demokraatlikud suhted riigi kodanike vahel ning ühiskonnas laiemalt pälvisid vaid marginaalset tähelepanu.

1.3.2. Eesti demokraatlik areng

Kuigi käesolev uurimus ei pretendeeri andma üldhinnangut Eesti demokraatiale – töö keskmes on demokraatia mõiste ja selle tähendusvälja muutumine kahekümne iseseisvusaasta jooksul –, on kahe uuritava perioodi paigutamiseks üldisesse raamistikku oluline anda põgus ülevaade Eesti transformeerumisprotsessist ning demokraatlikku arengut puudutavatest uuringutest.

Viimasel kahekümnel aastal Euroopas aset leidnud poliitilisi arenguid silmas pidades ei saa Ida-Euroopat, kuhu on tavapäraselt liigitatud nii täna Euroopa Liitu kuuluvad Balti ja Balkani riigid kui ka ühendusse mittekuuluvad idapoolsed Euroopa maad (sh Valgevene, Ukraina jt), käsitleda poliitiliselt ja majanduslikult ühtse ruumina. Ida-Euroopa riikide arengutee on olnud kommunistliku režiimi kokkuvarisemise järel erinev, ja seda vaatamata asjaolule, et kõik nad proovisid 1990. aastate alguses juurutada demokraatlikule riigikorrale omaseid põhimõtteid (Lane & Ersson 2003: 142).

Üleminekut autoritaarsest süsteemist demokraatlikule riigikorraldusele peetakse üldiselt õnnestunuks juhul, kui lisaks autoritaarsele riigile omaste tunnuste kaotamisele on

ühiskonnas juurdunud (või juurutamisel) demokraatia põhitingimused³ (Morlino 2011: 78). Ehkki transformeerumisprotsessi mõjutab olulise tegurina riigi majanduslik areng, on võtmeroll selles poliitiliste institutsioonide arengul (Lane & Ersson 2003: 157).

Balti riikide üleminek autoritaarselt ühiskonnakorralduselt demokraatlikule oli edukas: kõrvuti majanduse liberaliseerimisega õnnestus üles ehitada demokraatia printsiipidele tuginev ning seaduse võimule põhinev õigusriik (Pettai 2006: 16). Rahvusvahelised mõõdikud näitavad, et liikumisel autoritaarselt plaanimajanduselt demokraatliku turumajandusega riigiks on Eesti saavutanud teiste siirderiikide seas liidripositsiooni (Lauristin 2013: 55).

Eesti edukust kinnitab organisatsiooni Freedom House indeks *Nations in Transit*, mis keskendub just endiste kommunistlike riikide demokraatlikule olukorrale ja arengule. Joonisel 1 on esitatud selle indeksi tulemused aastate 2002 ning 2012 kohta. Seejuures on indeksi kõrgeim võimalik positiivne skoor 1 ning madalaim 7.

	Eesti 2002	Eesti 2012
Valimised	1.75	1.75
Kodanikuühiskond	2.00	1.75
Meediavabadus	1.75	1.50
Demokraatlike valitsemistavade järgimine keskvõimu tasandil	-	2.25
Demokraatlike valitsemistavade järgimine kohalikul tasandil	-	2.50
Demokraatlike valitsemistavade järgimine	2.25	-
Õigussüsteem	1.75	1.50
Korruptsioon	2.50	2.25
Demokraatia üldskoor	2.00	1.93

Joonis 1. Hinnang Eesti demokraatlikule olukorrale aastatel 2002 ning 2012.

Allikas: <http://www.freedomhouse.org/report/nations-transit/2012/estonia>

³ Demokraatlikule riigikorraldusele omaseid tunnuseid kirjeldab käesoleva töö esimene peatükk.

On märkimisväärne, et 29 riigist, mida eelnimetatud uuring käsitleb, on Eesti 2012. aastal demokraatia üldnäitaja poolest paremuselt teine ning kõrgem skoor (1.89) on vaid Sloveenial.

Kuigi tunnustatud rahvusvaheline indeks *Freedom in the World* (ning samuti indeks *Polity IV*) paigutab Eesti samale tasemele silmapaistvalt demokraatlike riikidega, toovad suurema eristusvõimega indeksid nagu ajakirja *Economist* indeks ja *Nations in Transit* esile ka Eesti demokraatia nõrgemad küljed. Nendeks on valitsemise teostamine, kodanike osalemine ja poliitiline kultuur (Mölder & Pettai 2013: 65).

2. Uurimisküsimused, valim ja metoodika

2.1. Uurimisküsimused

Käesolevas magistritöös otsin vastust järgmistele küsimustele:

1. Milline oli mõiste „demokraatia” tähendusväli meediatekstides nõukogude võimust vabanemise järgselt, aastatel 1991–1992?

1.1. Kuidas demokraatiat kui valitsemisviisi/ühiskonnakorraldust iseloomustati?

1.2. Milline oli hinnang Eesti demokraatiale?

2. Milline oli mõiste „demokraatia” tähendusväli meediatekstides aastatel 2011–2012?

2.1. Kuidas demokraatiat kui valitsemisviisi/ühiskonnakorraldust iseloomustati?

2.2. Milline oli hinnang Eesti demokraatiale?

3. Kuidas on demokraatia mõiste tähendusväli meediatekstides kahekümne iseseisvusaasta jooksul muutunud?

2.2. Valim ja selle moodustamise põhimõtted

Magistritöö allikmaterjal on ajaleheartiklid: kokku 520 artiklit, millest 200 pärinevad aastatest 1991–1992 ning 320 aastatest 2011–2012.

Magistritöö käsitleb kahte perioodi: esimene 1991. aasta 21. augustist kuni 1992. aasta lõpuni; teine 2011. aasta 21. augustist kuni 2012. aasta lõpuni. Kõik artiklid pärinevad päevalehest Postimees, mis taasiseseisvumise ajal kandis nime Tartu Postimees, kuid levis kogu Eestis. Ajalehe valiku aluseks on eelkõige täpse *online* andmebaasi olemasolu, mis lihtsustas materjali kogumist aastate 2011–2012 kohta. 1991.–1992. aasta ajalehed töötasin läbi paber kandjal, otsides materjali lehe kõikidest rubriikidest.

Nii *online* andmebaasis kui ka paberlehtede puhul oli otsingusõnaks „demokraatia”, mis tähendab, et sõnad nagu „demokraatlik” ja „demokraat” jäid valimist välja.

Valimisse ei jõudnud siiski kõik demokraatia sõna sisaldanud kirjutised, vaid ainult juhtkirjad, arvamuskirjed ning intervjuude vastuste osa. Uudiseid, kus ajakirjaniku tekst

vaheldub allika omaga, käesolev uurimistöö ei sisalda. Samuti ajakirjaniku teksti artikli alguses, mis võtab paari lausega alljärgneva kokku, ning lauseid, kus artikli autor või intervjuule vastanu viitab kellelegi teisele. Näiteks jäi valimist välja Raivo Salumäe (21.11.2012) lause: „Valge ei ole rahul asjaoluga, et rahvas on esindusdemokraatias poliitika kujundamisest kõrvale jäänud.”.

Veel üks tingimus, mille alusel sündis artiklite valik, oli Eesti kontekst. Kui artikkel rääkis nii Eestist kui ka välisriikidest, jäi valimisse vaid Eestit puudutav osa.

2.3. Metoodika

Käesoleva magistritöö meetod on teksti sisuanalüüs. Kodeerimissüsteem – demokraatiaväidete loetelu – on üles ehitatud empiirilisel materjalil lähtuvalt.

Demokraatiaväited moodustasin väikseima võimaliku tekstiühiku alusel, mis sisaldas sõna „demokraatia” ning kandis tähendust; peamiselt oli selleks lause või lõik. Kui see konteksti edasi ei andnud, sündis väide artikli teema järgi.

Igast „demokraatia” sõnast väidet ei sündinud. Seda mitmel põhjusel.

1. Kui sõna „demokraatia” kasutati ühes lauses või lõigus mitu korda ühes tähenduses, st sellest sai moodustada ühe väite, läks see ka kirja ühe väitena. Näiteks lausetest ”See ei ole ideoloogiline argument turegulatsiooni poolt. See on kaine kalkulatsioon: demokraatia püsimiseks on teistel võimudel vaja leida viis turuvõimu ohjeldamiseks. Muidu hävitavad turud varem või hiljem demokraatia – viimase oma hammaste ja kätega sealjuures.” (Lobjakas 25.11.2011) sündis väide „demokraatia püsimiseks peab ohjeldama turuvõimu.”.

2. Sõna „demokraatia” ei kandnud tähendust. Näiteks: „Kõnekoosolek algab kell 12, selle esimesel poolel räägib M. Mutt autokraatiast ning demokraatiast 1930. aastate Eesti näitel.” (Laar 25.09.1991) või „Nii ülevaks võib osutada mingil saatuslikul hetkel parlamentaarse demokraatia argipäevane tööriist – istungite juhatamise haamer ja alasi.” (Veidemann 19.11.2011). Samuti ei olnud võimalik demokraatiaväidet moodustada juhul, kui nimetati demokraatia arendamise sihtasutusi ilma sellele projektile hinnangut või kommentaari andmata.

Samas võis üks demokraatia sõna saada mitu väidet. Näiteks lause „Demokraatia on vaearikas, kuid see-eest veretu.” (Nugis 30.12.1991) ütles nii seda, et demokraatia on vaearikas kui ka seda, et see on veretu.

Üldine arvuline statistika kahe perioodi kohta on esitatud võrdlevalt alljärgnevas tabelis (joonis 2).

	1991–1992	2011–2012
Artiklite arv	200	320
Sõna „demokraatia” arv artiklites	486	828
Demokraatiaväidete arv	402	664
„Demokraatia” sõnade arv, millest väidet moodustada ei õnnestunud	63	109
Keskmine väidete arv artiklis	2.01	2.075

Joonis 2. Valimi arvuline iseloomustus.

Väited grupeerisin kategooriatesse võttes eeskjuju Toulmin'i (1958) jaotusest, millest lähtusid oma raamatus „*Post-Communist Democratization. Political discourses across thirteen countries*” ka Dryzek ja Holmes (2002):

- defineeriv – mõiste tähendus;
- tähistav – iseloomustus;
- hindav – väärtus;
- normatiivne – mis peab või peaks eksisteerima.

Kuna töö peamine eesmärk on eristada, kuidas defineeriti ning kuidas iseloomustati demokraatiat kui valitsemisviisi/ühiskonnakorraldust üldiselt, ning teiselt poolt, milline oli Eesti demokraatiat iseloomustav tähendusväli, ühendasin kaks esimest kategooriat – tähenduse ja iseloomustuse. Kahe kategooria ühendamist motiveeris ka see, et demokraatia definitsioonid ja iseloomustus sageli kattuvad. Näiteks ütlus, et demokraatia on rahva võim defineerib ning ka iseloomustab demokraatiat.

Teise kategooriasse liigitusid kõik väited, mis andsid hinnangu Eesti demokraatiale. Kolmandasse kategooriasse lahterdusid normatiivsed väited, mis ütlesid, et Eestis peab või peaks midagi tegema/midagi eksisteerima.

Pärast eelkirjeldatud kategoriseerimist koondasin demokraatiaväited kategooriate lõikes temaatiliselt. Nii moodustasid ühe teemabloki väited, mis viitasid, et demokraatia on rahva võim; teise aga väited, mis ütlesid, et Eesti demokraatia on noor jne.

Kõiki väiteid temaatiliselt grupeerida siiski ei õnnestunud – üksi jäid aastatel 1991–1992 68 ning aastatel 2011–2012 121 väidet. Eraldi teemablokkide loomine vaid ühe või kahe demokraatiaväitega antud töö tulemusi muutnud ei oleks – käesoleva töö empiirilises osas keskendun arvuliselt domineerinud demokraatiaväidetele, st teemadele, millest artiklites kõige enam räägiti. Temaatiliselt grupeerimata väidete suur arv on aga näitaja omaette, mis kinnitab, et demokraatia mõistet kasutatakse väga erinevas kontekstis.

Demokraatiaväidete analüüsi käesoleva töö empiirilises osas toetan kvalitatiivsete näidetega ajalehetekstidest, mis väiteid selgitavad ja põhjendavad.

Lisaks demokraatiaväidetele on töö empiirilises osas antud ülevaade ka autoritest, kes demokraatia sõna oma kirjutistes kasutasid. Autorid on grupeeritud nende tegevusala järgi – poliitikud (erakondlik kuuluvus), ajakirjanikud, teadlased (mõne teadusasutuse juures töötavad inimesed), kuluuritegelased (kirjanikud, luuletajad, näitlejad jt) jne.

3. Uurimistulemused

3.1. Uurimistulemused aastate 1991–1992 kohta

3.1.1. Autorid

Artikleid oli taasiseseisvumise järgsel perioodil valimis 200; erinevaid autoreid 121; seitsme artikli juures autori nimi puudus, neist kaks olid ilma autori nimeta juhtkirjad. Kõige enam, lausa kümnes artiklis, nimetas demokraatiat Ivo Rull. Temale järgnesid Toivo Jullinen ning Rein Taagepera üheksa artikliga.

Kui vaadata, kuidas jagunesid autorid elualade lõikes, siis näeme, et kõige enam kasutasid sõna demokraatia poliitikud – 51 autorit. Samas tuleb rõhutada, et poliitika ei olnud kõikide nende inimeste ainus tegevusala. Paljud neist omasid kandidaadikraadi ja tegelesid samal ajal teadustööga ülikooli või mõne teise teadusasutuse juures. Leidus ka neid, kes lisaks poliitikale olid tegevad meditsiini, ajakirjanduse, kultuuriloo ja valdkonnas.

Seda, kuidas jagunesid poliitikud sellel perioodil skaalal opositsioon-koalitsioon, on keeruline täpselt määratleda. 8. maist 1990 kuni 29. jaanuarini 1992 oli ametis üleminekuvalitsus, kuhu kuulusid ka Eesti Kommunistliku Partei liikmed. Põhiseaduslik valitsus astus ametisse alles 21. oktoobril 1992, ehk siis vaatlusaluse perioodi lõpus. Alles selleks ajaks olid enam-vähem välja kujunenud ka erakonnad ning saame rääkida selgest parteipõhisest (mitte lähtudes liigitusest Rahvarinne–Eesti Kongress) määratletavast koalitsioonist ja opositsioonist.

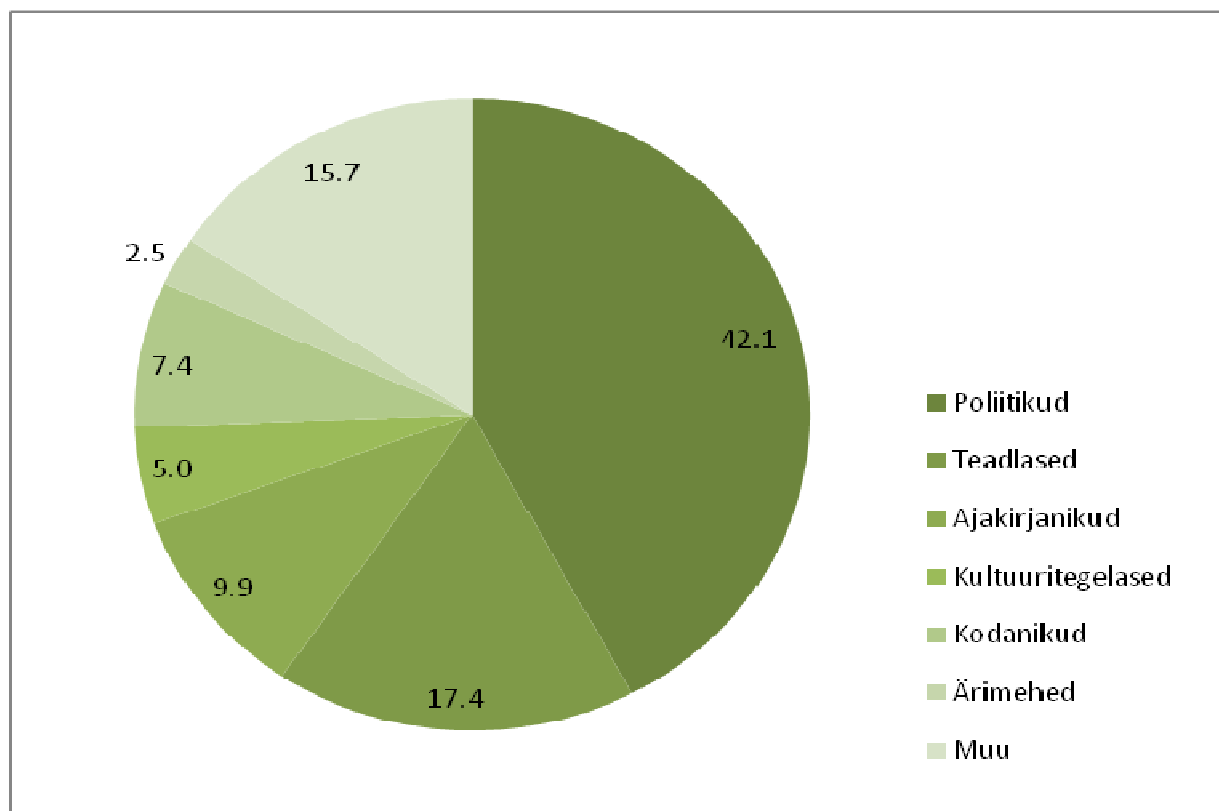
Puhtalt teadustegevusega oli seotud 21 autorit, nende seas oli kõige enam õigusteadlasi, samuti mitu majandus- ja ajalooeadlast. Ühe-kahe autoriga olid esindatud järgmised teadusharud: põllumajandus, politoloogia, matemaatika, filosoofia, botaanika ja meedia.

Suuruselt kolmas autorite grupp olid ajakirjanikud 12 artikliga. Lisaks kaks juhtkirja, millel autor puudus.

Üheksa kirjutise autorid olid inimesed, kes identifitseerisid end tavakodanike-lehelugejatena. Peamiselt pärinesid nende kirjutised rubriigist „Kirjade toast” ning olid tähistatud vaid initsiaalide või eesnimega.

Lisaks eelnimetatud gruppidele oli demokraatiast kirjutanud inimeste seas kultuuritegelasi (kirjanikke, luuletajaid, kunstnikke), sõjaväelasi, kirikutegelasi, juriste, ametnikke jt.

Autorite jagunemine gruppidesse on kokku võetud alljärgneval joonisel.

Joonis 3. Demokraatia mõistet kasutanud autorid aastatel 1991–1992 (protsentides).

3.1.2. Üldine statistika aastate 1991–1992 kohta

Arvuline statistika aastate 1991–1992 demokraatiaväidete jagunemise kohta on esitatud alljärgnevas tabelis.

	Demokraatiaväidete arv	Teemablokkide arv
Iseloomustavad väited	185	27
Hinnangulised väited (Eesti)	121	10
Normatiivsed väited (Eesti)	28	4

Joonis 4. Väidete kategooriatesse jagunemine aastatel 1991–1992.

Nagu ülaltoodud tabelist nähtub, tegeleti taasiseseisvumise järgselt rohkem demokraatia kui sellise iseloomustamise ning vähem Eesti demokraatiale hinnangu andmisega. Demokraatliku riigikorra aeg oli olnud üürrike ning ilmselt oldi veel äraootaval seisukohal. Pigem on üllatav, et hinnangulisi väiteid on nõnda palju.

Samas, kuigi tegemist oli ajaga, mil demokraatlikku riigikorraldust alles sisse seati, ei räägitud kuigi palju sellest, mida peaks või peab konkreetselt Eestis tegema, et demokraatia püsiks ja areneks.

Demokraatiat iseloomustavad väited koondusid 27 temaatilisse blokki, hinnangulised väited mahtusid 10 teema sisse. Seega oli mõistet iseloomustav tähendusväli märksa mitmekesisem ning ka killustatum kui hinnanguline.

3.1.3. Iseloomustus demokraatiale

Perioodil 1991–1992 arvuliselt domineerinud demokraatiat iseloomustavad teemablokid on esitatud (kohati lühendatud kujul; pikem versioon järgnevas analüüsis) alljärgnevas tabelis.

	Väidete arv blokkis
Demokraatia on rahva võim	25
Opositsioon on loomulik osa demokraatiast	15
Demokraatia ja erakonnad kuuluvad kokku	14
Parlament on demokraatiat tagav struktuur	12
Demokraatia mõistet kasutatakse valesti; arusaam demokraatiast on erinev	10
Vaba ajakirjandus on demokraatia garantii	9

Joonis 5. Perioodil 1991–1992 arvuliselt domineerinud demokraatiat iseloomustavad teemablokid.

Arvuliselt vähem esinenud demokraatiat iseloomustavad teemablokid olid järgmised:

- Demokraatias otsustab enamus (8 väidet).

- Vaba majandus/turumajandus on demokraatia alus (8 väidet).
- Oht demokraatiale on kui mõjukad ei jaksu oodata demokraatia juurdumist; kui sulavad kokku poliitika ja majandus; kui luuakse palga- või eriuksused; kui leiab aset kihistumine ühiskonnas (7 väidet).
- Demokraatia ei tähenda anarhiat; on seadused ja reeglistik (7 väidet).
- Demokraatias sallitakse ja austatakse üksteist (6 väidet).
- Diktatuur ja demokraatia kokku ei sobi; demokraatia diktuuri ei aktsepteeri (6 väidet).
- Demokraatial on nõrkusi, kuid see on siiski parim poliitiline süsteem (6 väidet).
- Demokraatia stabiilsusele saavad kaasa aidata ühiskondlikud struktuurid nagu pere, kool, tööpaik; mida väiksem on äärmusluse mõju, seda stabiilsem (5 väidet).
- Demokraatial on mitmeid tagatiseid (5 väidet).
- Ideaaldemokraatia tähendab, et riigivõimu otsused on meelepärased kõigile; see aga ei ole praktikas võimalik (4 väidet).
- Demokraatias on võimalik demagoogia (4 väidet).
- Demokraatia loob stabiilsuse (4 väidet).
- Demokraatia põhineb ja kaitseb end võimude lahususega (4 väidet).
- Demokraatias on tagatud inimõigused ja -vabadused (4 väidet)
- Demokraatiaga käib kaasas vastutus; vastutab võim ning ka rahvas (oma valiku eest) (4 väidet).
- Demokraatias iseloomustavad kompromiss ja koostöö (3 väidet).
- Demokraatlikud valimised peavad olema ühetaolised ja mitme kandidaadiga (3 väidet).
- Demokraatias on kõigil õigus oma arvamust avaldada (3 väidet).
- Demokraatia on vaevarikas ja närvesööv valitsemisviis (3 väidet).
- Demokraatiale on iseloomulikud segavormid (3 väidet).
- Riigipea otsevalimine ei ole demokraatia mõõdupuu (3 väidet).

3.1.3.1. Arvuliselt domineerinud iseloomustavad teemablokid

- **Demokraatia on rahva võim, rahvas osaleb ja otsustab**

Kõige suurem hulk iseloomustavaid demokraatiaväited ütles sama, mis seisab pea kõikide demokraatia definitsioonide keskmes – demokraatias on võim rahval: rahvas on riigivõimu kandja, „peremees” ja tagatis. Sünonüümideks kasutati sõnu „rahvas”, „inimesed” ning „kõik”, mis näitab, et ühtegi rühma võimu teostamisest vähemalt sõnades kõrvale ei jätetud.

Demokraatiale iseloomulikku rahva võimu väljendati korduvalt autoritaarsuse ja demokraatia vastandamise kaudu. Kirjutati, et seadus, millega „pärstakse rahva kontrolli võimu üle, ametiisikutele on aga antud lisaõigusi, deklareerides nende sõltumatust”, on liikumine autokraatiasse, mitte demokraatiasse (Viikman 4.06.1992), ning et demokraatias ei tohi midagi tähtsat „mõne nädala või kuuga kuskil omavahel kokku klopsida ja rahva ainult asetada sündinud fakti ette” (Ruus 30.10.1991). Samuti väljendati muret, et ilma rahva arvamust küsimata ja kuulda võtmata Eesti demokraatiasse ei jõua (Kaplinski 2.11.1991; Leps 6.11.1991).

Väärrib märkimist, et rääkides demokraatiast kui rahva võimust ei kasutatud sõna „kaasamine”, vaid räägiti osalemisest ja otsustamisest – initsiatiiv võimu teostamisel kaasa rääkida omistati seega rahvale. Samas mõisteid otsedemokraatia ja osalusdemokraatia ei kasutatud kordagi.

- **Opositsiooni olemasolu on loomulik osa demokraatiast**

Selle teemabloki väited võtab hästi kokku järgmine mõttekäik: „Praegu, noore demokraatia esimeste sammude ajal, on opositsioonist kõnelemine tihti palju segadust tekitanud. /-/. Demokraatia arenedes saab aga kõigile selgeks, et opositsioon on hädavajalik.” (Anton 8.06.1992).

Opositsioonist rääkivad artiklid kandsid peamiselt rahustavat sõnumit, et avalikud eriarvamused on demokraatiale iseloomulikud: „Demokraatiaga käivad kaasas poliitilistel erimeelsustel põhinevad seisukohavõtted.” (Jullinen 17.10.1992) ning „Poliitikutel "kisklemine", sõnasõda on loomulik osa demokraatiast.” (Nugis 30.12.1991).

Vähe sellest – opositsiooni ei esitletud vaid loomuliku osana demokraatiast, vaid konkurentsi valitseva partei ja opositsiooni vahel nimetati esindusdemokraatia põhiliseks vedruks (Lauristin 3.03.1991) ning demokraatia aluseks (Anton 8.06.1992). Öeldi ka, et demokraatia ilma opositsioonita mõeldav ei ole (Postimees 14.09.1991).

Võib arvata, et taoliste sõnumite eesmärk oli rahustada neid, kes kartsid, et jagunemine leeridesse demokraatiat nõrgestab ning see omakorda võib viia vasttaastatud iseseisvuse kaotamiseni, st annab iseseisvuse vastastele jõududele võimaluse tüliõhkkonnas võim haarata.

- **Demokraatia ja erakonnad kuuluvad kokku, ilma erakondadeta demokraatia võimalik ei ole**

Korduvalt kinnitati, et ilma erakondadeta (erakonnastumiseta) ei ole demokraatia võimalik (Taagepera 10.09.1991; Parek 13.09.1991 jt). Erakondi nimetati demokraatiat tagavaks struktuuriks (Lauristin 17.12.1991), demokraatiat kaitsvateks ühendusteks (Allik 12.10.1991) ning demokraatiale sisu andmisel määravaks vahendiks (Maandi 4.02.1992). Kinnitati, et erakondade arenemine toimub rööbiti demokraatia süvenemisega ühiskonnas (Jaanson 11.08.1992).

Jõulised erakonnastumist toetavad sõnumid andsid (kahtlejatele) selgelt mõista, et teist ja paremat viisi demokraatliku riigikorra ülesehitamiseks ei ole. Need sõnumid sillutasid teed erakondade arengule.

- **Parlament on demokraatiat tagav struktuur, parlamentaarne demokraatia on parem kui tugev presidendivõim**

Parlamenti nimetati demokraatia sünnipaigaks (Nugis 30.12.1991), demokraatiat kandvaks (Muuli 19.12.1991) ning tagavaks (Lauristin 17.12.1991) struktuuriks. Korduvalt tunnustati parlamentarismi presidendi tugeva võimu laitmise kaudu: „Peaministri juhitud valitsus [on] demokraatiale märksa ohutum kui presidendi juhitud valitsus.” (Kask 26.10.1991).

Sellest väitest ja veel mitmest teisestki väljajütlumisest kumas hirm ühe tugeva juhi ees. Selle kartuse tagamaid ei ole keeruline leida – mälestus Nõukogude Liidu diktatuurirežiimist oli veel väga värsk.

- **Demokraatia mõistet kasutatakse valesti, arusaam demokraatiast on erinev**

Korduvalt kõlas artiklites, et demokraatia mõistet kasutatakse valesti: demokraatideks nimetatakse inimesi või nimetavad end inimesed, kes seda tegelikult ei ole; samuti, et demokraatia sõna varjus jutlustatakse leninlikke tõdesid (Nikolai B 14.05.1992). Niisiis seati kahtluse alla, kas kõik need, kes väidavad end uut demokraatlikku ühiskonnakorraldust toetavat, seda ka tegelikult teevad. Ka siin võib põhjuseid otsida nõukogulikust korrast, kus tegelikkus erines märkimisväärselt sellest, mida rääkis võim.

Lisaks nenditi, et arusaam sellest, mis on demokraatia, on erinev. Siiski aga ei kirjutatud definitsioonide/tähenduste rohkusest, vaid sellest, et „omaenda demokraatia on just see kõige sõltumatum ja demokraatlikum” (Kukk 22.10.1991) ning „demokraatias kaldutakse /--/ enda seisukohti nägema ainuõigetena” (Vihalemm 20.08.1992). Tegemist on ajaga, mil demokraatlikku korda alles sisse seati ning loomulikult eksisteerisid nii mõneski küsimuses eriarvamused – sellest ka iroonilise alatooniga sõnumid, millega taheti tegelikult näidata teise poole eksimist.

- **Vaba ajakirjandus on demokraatia garantii**

Ajakirjandust nimetati demokraatia sünnipaigaks (Nugis 30.12.1991) ning demokraatiat tagavaks (Lauristin 17.12.1991) ja kandvaks (Muuli 19.12.1991) struktuuriks. Vaba ajakirjandus tõusis niisiis erakondade ning parlamendi kõrval esile kui üks kolmest olulisest demokraatiat kindlustavast struktuurist.

Kui tänapäeval nimetatakse ajakirjandust sageli „valvekoeraks”, mis tõstatab probleeme, siis vahetult taasiseseisvumise järel nähti seda ka tasakaalustaja ja rahustajana, millel on võim hoida ära vaenu tekkimist ühiskonnas. Kirjutati, et vaid vaba ajakirjandus suudab ära hoida, et eelarvamused, kättemaks, eneseõigustus ja muud seda laadi tegutsemismotiivid ei viiks demokraatia hävinguni (Kadastik 29.10.1991).

3.1.4. Hinnang Eesti demokraatiale

Perioodil 1991–1992 arvuliselt domineerinud hinnangulised teemablokid Eesti demokraatia kohta on esitatud (kohati lühendatud kujul; pikem versioon järgnevas analüüsis) alljärgnevas tabelis.

	Väidete arv blokis
Ei ole selge, kuidas demokraatial Eestis läheb; on oht, et Eesti võib demokraatiast eemalduda	34
Eesti demokraatia on noor, tärkav	24
Eesti ei ole veel küps Lääne demokraatia	18
Eesti liigub demokraatiast kaugemale	10
1930. aastatel tehti panus juhitavale demokraatiale, autoritaarsusele; 1934/1938 põhiseadustega anti demokraatiale surmahoop	10

Joonis 6. Perioodil 1991–1992 arvuliselt domineerinud hinnangulised teemablokid.

Arvuliselt vähem esinenud hinnangulised teemablokid olid järgmised:

- Eestil on napp demokraatiakogemus; toimub demokraatia taastamine (7 väidet).
- Eesti ainumõeldav tee on demokraatia (7 väidet).
- Eesti demokraatia on ebastabiilne, rahva hoiakud on muutlikud (6 väidet).
- Eestis valitseb pigem leppedemokraatia kui enamusedemokraatia (4 väidet).

3.1.4.1. Arvuliselt domineerinud hinnangulised teemablokid

- **Ei ole teada/kindel, kui hästi demokraatial Eestis läheb. On oht, et Eesti võib demokraatiast eemalduda ning taas muutuda autoritaarseks riigiks**

Ikka ja jälle väljendus artiklites kahtlus, kas Eesti demokraatlik tee saab olema edukas või mitte: „Pole teada, millises suunas me areneme. Kas me areneme parlamentaarse demokraatia või dikatuuri suunas?” (Endre 19.09.1991), või siis esitati retooriline küsimus, kas rahvas on valmis aktsepteerima autoritaarset võimu (patriarhaalset, isiklikul autoriteedil põhinevat valitsemisviisi) või soovib ta (mitmeparteilist esindus)demokraatiat (Lauristin 21.11.1991, 3.03.1992).

Korduvalt avaldati muret, et "demokraatiat hakkab taas asendama ühe tõe monopol ning lõpuks võib kõik taas suubuda totalitarismi" (Savisaar 24.01.1992) või räägiti ohust, et „meie demokraatialaevuke kaotab poliitilistes murdlainetes tüüri ja võib sattuda randa vales kohas”.

Põhjuseid, mis taolist hirmu väljendama ajendasid, oli mitmeid. Esiteks poliitikute tegevus, kellele heideti ette hoolimatut suhtumist „demokraatiat kandvaise struktuuridesse (parlament, ajakirjandus)” (Muuli 17.12.1991). Teiseks kardeti, et demokraatliku riigivõimuga harjumata rahvale võib tunduda autoritarism efektiivsem ja kiirem (Kaplinski 2.11.1991).

Samuti arvati, et ohtu demokraatiale kujutab propagandakampaania üksteise vastu (Leps 6.11.1991), sealhulgs KGB ahiividel põhinev „rahvavaenlaste paljastamise kampaania”, või kulissidetagune šantaaž, mis võib „kergesti põhjustada võimu koondumise mõne isiku või rühmituse kätte” (Rull 25.10.1991). Viimane haakub omakorda iseloomustava väitega vaba meedia rolli kohta – avaldati lootust, et meedia ei lähe mustamiskampaaniatega kaasa.

Kui üldjuhul seisis ohuhoiatuse taga kindel põhjus, siis mõnel korral öeldi ka, et Eestis toimub üldine pealetung demokraatiale (Meremaa 12.03.1992) ning et isegi kui avalikult ei sõanda demokraatia vastu astuda keegi, siis „autoritaarsust toetav mõttelaad on ka meie ühiskonnas olemas” (Susi 7.10.1991). Taolised väited olid aga selges vähemuses.

See, et demokraatia hea käekäigu pärast muret tunti, on igati mõisteta. Tundub aga, et ohust räägiti kohati liiga kergekäeliselt, näiteks nudistide ahistamise nimetamine häirekellaks demokraatiale (Meremaa 12.03.1992). Seda, kas põhjus peitub demokraatia mõiste kasutamises, et oma sõnumit võimendada, siiras hirmus demokraatia säilimise pärast või siis üleskutsena ettevaatlikkusele, on keeruline öelda.

- **Eesti demokraatia on noor, alles tärkav**

Iseloomustades demokraatiat Eestis kasutati peamiselt sõna „noor”, küll aga räägiti ka sündivast ja tärkavast demokraatiast.

See, et demokraatia on noor, ei olnud omaette väide, vaid tavaliselt osa pikemast mõttest. Näiteks: „Tõenäoliselt peaks see kool [Eesti Sisekaitse Akadeemia] asuma Tallinnas, sest ta on ka väga arvestatav kaitsejõud meie noorele demokraatiale.” (Leps 12.09.1992) või: „Eesti rahva poliitilised hoiakud on nagu noorele demokraatiale tüüpiline veel väga muutlikud.”

(Ariko 15.02.1991). Viidet demokraatia noorusele kasutati seega omamoodi põhjendusena, et näidata ja rõhutada ebakõlade ajutisust.

- **Eesti ei ole veel küps demokraatia; demokraatiast Lääne mõttes oleme veel kaugel**

Rääkides sellest, et Eesti ei ole küps Lääne demokraatia, kasutati pea alati sõna „veel” – seega ei välistatud mingil moel Eesti liikumist demokraatiasse, vaid viidati, et selleks kulub aega.

Põhjused, mida artiklites selle väite kinnitamiseks nimetati, olid: rahvas kannatab (elatusaseme langus), kuid ei kaitse end (Sikk 11.05.1991); valimistel ei ole poliitilistel jõududel päris võrdsed tingimused (Hänni 11.09.1992); suutmatus harjuda sellega, et ühiskonnas on erimeelsused ja vastanduvad erahuvid (Lauristin 3.03.1992). Ehk siis: võrdluses Läänega käis peamiselt jutt demokraatia põhiprintsiipidest nagu rahva võim (rahva võimetus end kuuldavaks teha), opositsiooni olemasolu loomulikkus, võrdsus valimistel.

- **Eesti liigub demokraatiast kaugemale**

Kui võrdlusest Läänega ning rääkides ohust demokraatiale selgusid mitmed (võimalikud) probleemid Eesti ühiskonnas, oli ka neid, kes väitsid, et Eestis on demokraatiaga üldiselt asjad paigast ära ning suund on demokraatiast kaugemale: „Kaugemale „demokraatiast, lähemale omapärasele isamaalisele autoritarismile.” (Lauristin 21.11.1991). Samuti et Eestis räägitakse demokraatia teest, kuid tegelikult toimub hoopis inimeste mõnitamine (Ingrid H 17.09.1992) ning tegutsetakse „demokraatia sildi all” (Telgmaa 13.01.2991).

Taolised väited olid siiski vähemuses – nagu nähtub eespoolt, kirjeldati pigem üksikuid probleeme kui anti negatiivne hinnang kogu demokraatiale Eestis; räägiti pigem ohust, kui käesolevast tegelikkusest.

- **1930. aastatel tehti panus juhitavale demokraatiale, autoritaarsusele. 1934/1938 põhiseadustega anti demokraatiale surmahoop**

Aastatel 1991–1992 vaadati korduvalt tagasi ajalukku – viidati, et ühel korral on Eesti ilma võõrvõimu sekkumiseta demokraatiast kaugenenu. 1930. aastatest rääkides nimetati nii juhitavat demokraatiat, (mõõdukat) autoritaarsust kui ka kasutati väljendit „vaikiv ajastu”.

Sageli juhatasid väited, mis rääkisid demokraatiast kaugenemisest, sisse mõtte, et uue põhiseaduse koostamisel ei tasu lähtuda nendest, mis kinnitati aastatel 1934 ning 1938. Seda selle pärast, et: „1938. aasta põhiseadus ei vasta demokraatia maailmastandarditele ja tema kehtestamine kahjustaks rängalt Eesti rahvusvahelist mainet.” (Susi 15.05.1992).

3.1.5. Normatiivsed teemablokid Eesti kohta

Perioodil 1991–1992 esinenud normatiivsed teemablokid (ehk teisisõnu teemablokid, mis ütlesid, mida peab Eestis demokraatia nimel või sellega seoses tegema) on esitatud alljärgnevas tabelis.

	Väidete arv blokis
Demokraatiat Eestis peab tugevdama ja arendama	15
Eesti riiki peab valitsema nüüdisaegsete demokraatia standardite kohaselt, seljatama nõukogulikud tavad ja minevikuvarjundid	5
Eestit peab valitsema demokraatia põhimõtete järgi, kõrvalekaldeid olla ei tohi	4
Demokraatiat peab kaitsma; selle eest peab võitlema	4

Joonis 7. Perioodil 1991–1992 esinenud normatiivsed teemablokid.

3.1.5.1. Arvuliselt domineerinud normatiivsed teemablokid

- **Demokraatiat Eestis peab tugevdama ja arendama**

See väide toetab hinnangulisi väiteid, mis ütlevad, et demokraatia Eestis on noor ega ole veel küps. Küpse(ma)ks muutumine saab toimuda läbi tugevamaks muutumise ja arenemise; roll selles ja vastutus selle eest omistati mitmetele struktuuridele: valitsusele (Postimees 20.01.1992; Mathiesen 26.02.1992), põhiseadusele, sh Põhiseaduslikule Assambleele (Postimees 4.02.1992; Lauristin 21.11.1991), rahvuslike organisatsioonide abile (Mathiesen

26.02.1992), Kodanike Liidule (Toomepuu 27.11.1992), kohalikele omavalitsustele, õigussüsteemile ning ajakirjandusele (Laar 23.09.1991).

Kuigi demokraatiat iseloomustavate väidete seas oli võrdlemisi kõrgel kohal tõdemus, et erakonnad ja demokraatia kuuluvad kokku ning ilma erakondadeta demokraatia võimalik ei ole, siis poliitiliste parteide rolli Eesti kontekstis ei rõhutatud. Põhjus võib peituda selles, et tegemist oli erakondade tekkimis- ja väljakujunemisajaga – nõnda noorele ja veel arenevale struktuurile vastutust panna ei tundunud võib-olla õige.

Räägiti demokraatia arendamisest, mitte selle omasoodu arenemisest – sellega öeldi, et demokraatia ei ole midagi, mis lihtsalt „juhtub”, vaid selle saavutamise nimel tuleb teha tööd.

- **Eesti riiki peab valitsema nüüdisaegsete demokraatia standardite kohaselt, seljatama nõukogulikud tavad ja minevikuvarjundid**
- **Eestit peab valitsema demokraatia põhimõtete järgi, kõrvalekaldeid olla ei tohi**

Ka teised selles grupis arvuliselt domineerinud väited rääkisid vajadusest demokraatiat arendada, kuid üldisemalt. Nende põhiline sõnum oli, et Eestit peab valitsema demokraatia (maailma)standardite kohaselt, seejuures seljatama mineviku ja lahti saama nõukogulikust maailmapildist ning suhtumisest. Kirjutati, et: „Meil on õigus nõuda, et iseseisvas Eesti Vabariigis tõepoolest austataks kõigi eestimaalaste kõiki inimõigusi ning et demokraatia oleks tõeline ja aus, ilma mistahes minevikuvarjunditeta.” (Tae 26.09.1992).

3.2. Uurimistulemused aastate 2011–2012 kohta

3.2.1. Autorid

Aastate 2011–2012 valimi moodustanud 320 artiklit jagunesid 208 autori vahel. Kõige enam artikleid, milles sisaldus sõna demokraatia, kirjutasid Silver Meikar (12), Toomas-Hendrik Ilves (9) ning Ahto Lobjakas (9).

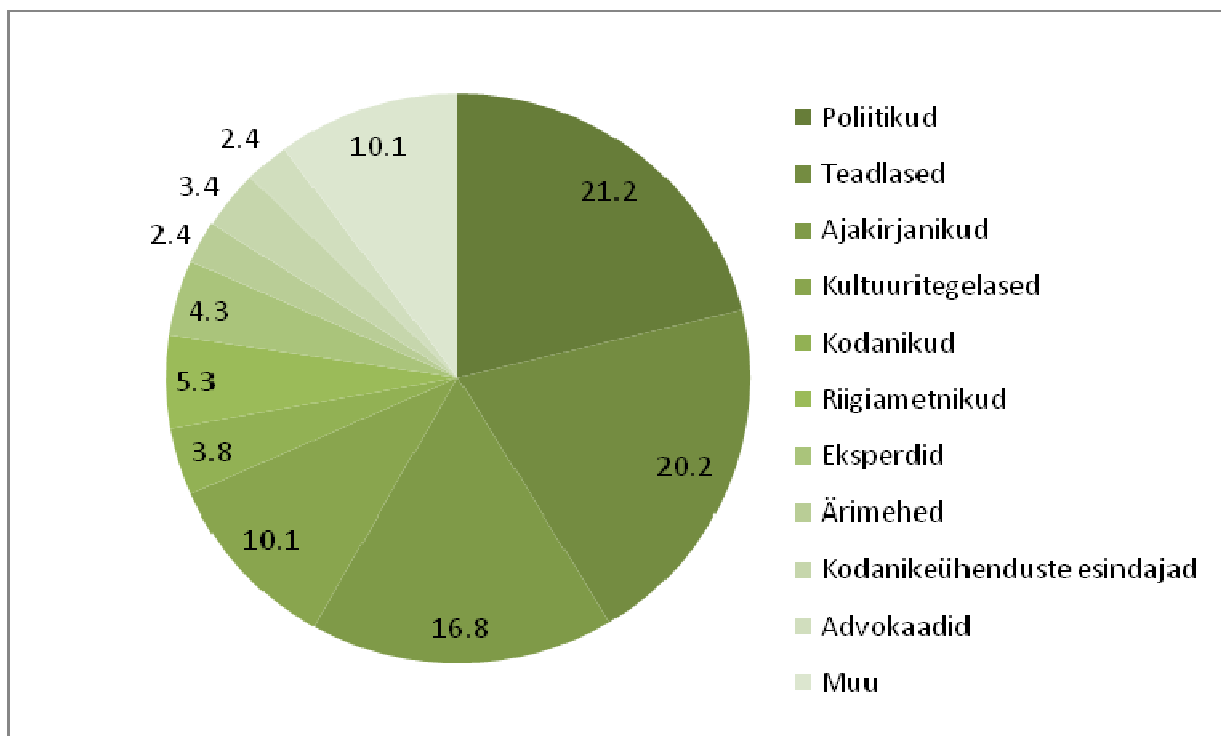
Aktiivseimad sõna demokraatia kasutajad olid aastatel 2011–2012 poliitikud: 44 erinevat autorit. Seejuures jagunesid opositsiooni ja koalitsiooni esindajad üsna võrdselt – 20 opositsiooni kuuluva partei esindajat ning 22 koalitsioonipoliitikut. Demokraatiast rääkis ka kaks parteitut poliitikut.

Teadlasi, kes oma kirjutis(t)es sõna demokraatia kasutasid, oli 42. Esindatud oli 15 erinevat teadusharu, populaarseim neist politoloogia ja riigiteadus 14 autoriga ning ajaloo- ja õigusteadus mõlemad 6 esindajaga.

Ajakirjanike gruppi kuulus 35 erinevat nimeliselt identifitseeritavat inimest. Kui sellele liita 26 juhtkirja, võib arvata, et ajakirjanikest autorite arv oli veelgi suurem.

Inimesi, kes tegevad mõnel kultuurialal (kirjanikud, luuletajad, näitejad jt), oli autorite seas 21. Seejärel 11 riigiametnikku; üheksa eksperti, kelle seas ka kolm poliitikaeksperti-analüütikut; kaheksa kodanikku, kes esitlesid end lehelugejana, ning seitse kodanikeühenduse esindajat. Nii ärimehi kui ka advokaate oli viis. Lisaks veel mõned paari-kolme liikmega grupid.

Autorite jagunemine gruppidesse on kokku võetud alljärgneval joonisel.

Joonis 8. Demokraatia mõistet kasutanud autorid aastatel 2011–2012 (protsentides).

3.2.2. Üldine statistika aastate 2011–2012 kohta

Arvuline statistika aastate 2011–2012 demokraatiaväidete jagunemise kohta on esitatud alljärgnevas tabelis.

	Demokraatiaväidete arv	Teemablokkide arv
Iseloomustavad väited	232	24
Hinnangulised väited (Eesti)	283	12
Normatiivsed väited (Eesti)	28	4

Joonis 9. Väidete kategooriatesse jagunemise arvuline statistika aastate 2011–2012 kohta.

Nagu nähtub ülaltoodud tabelist, kasutati aastatel 2011–2012 demokraatia mõistet rohkem Eesti demokraatiale hinnangu andmiseks kui demokraatliku valitsemisvormi/ühiskonnakorralduse iseloomustamiseks. Normatiivseid väiteid aga oli

võrreldes iseloomustavate ja hinnangulistega ka nendel aastatel (sarnaselt eelmisele perioodile) vähe.

Kui vaadata väidete jagunemist temaatiliselt, näeme, et suurem oli ühtsus hinnangulistes väidetes. See tulemus räägib ühelt poolt teatud konsensuse olemasolust milline on demokraatia Eestis (seda nii positiivse kui ka negatiivse poole pealt); teisalt aga annab märku sellest, et demokraatiat iseloomustav ja defineeriv tähendusväli on mitmekesine.

3.2.3. Iseloomustus demokraatiale

Perioodil 2011–2012 arvuliselt domineerinud demokraatiat iseloomustavad teemablokid on esitatud (kohati lühendatud kujul; pikem versioon järgnevas analüüsis) alljärgnevas tabelis.

	Väidete arv blokis
Demokraatia on rahva võim	51
Demokraatial on puudusi, kuid see on kõige vähem halb valitsemisvorm	23
Erakondade sisemised reeglid kujundavad kogu demokraatia palet, sisedemokraatiaga tuleb teha tööd	17
Demokraatiat ohustab poliitiline korrupsioon ja juhtide võimuiha	16
Demokraatias on kõikidel õigus oma arvamusele	14
Demokraatia ei ole muutumatu staadium, see on dünaamiline protsess	12

Joonis 10. Aastatel 2011–2012 arvuliselt domineerinud demokraatiat iseloomustavad teemablokid.

Arvuliselt vähem esinenud iseloomustavad teemablokid olid järgmised:

- Demokraatia ei ole normide ja reeglite kogum, vaid väärtuste komplekt (ausus, siirus, viisakus) (11 väidet).
- Demokraatia mõiste on mitmetähenduslik ja -tasandiline, laialivalgunud ning ajas muutunud (10 väidet).

- Erakondadel on demokraatia toimimises/tagamises eriline ja oluline roll (9 väidet).
- Demokraatia on hea ühiskonnakorraldus; ideaal (8 väidet).
- Ainult valimistest demokraatia toimimiseks ei piisa (7 väidet).
- Valimised on demokraatia alus (6 väidet).
- Vaba meedia on demokraatia tunnusjoon ja tagatis (5 väidet).
- Demokraatias suhtutakse inimestesse eelarvamustevabalt, tunnustatakse erinevusi (5 väidet).
- Demokraatia on enamuse võim vähemuse üle; toimub osade inimeste tasalülitamine (5 väidet).
- Demokraatlikus ühiskonnas on inimesed võrdsed (5 väidet).
- Demokraatlikel valimistel peab olema alternatiive; valimisvõitlus on märk demokraatiast (5 väidet).
- Õigus olla informeeritud on üks demokraatia aluspõhimõte, eeldus (4 väidet).
- Demokraatias võib võimule tulla valimistel tagasilööki; rahva rahulolematust maksab valimistel kätte (4 väidet).
- Demokraatia toimimiseks on vajalik usaldus valijate ja valitute vahel (4 väidet).
- Arvutitehnika abil saab edendada demokraatia võimalusi; teha otsese demokraatia võimalikuks (4 väidet).
- Valimisõiguse laiendamine (selle andmine uutele rühmadele) on demokraatia arengu loomulik osa (3 väidet).
- Demokraatia on enamuse võim vähemuse kaitseks (2 väidet).
- Demokraatia eeldus on võimude lahusus (2 väidet).

3.2.3.1. Arvuliselt domineerinud iseloomustavad teemablokid

- **Demokraatia on rahva võim, võimu teostamine poliitikute kaudu. Demokraatias on kõigil võimalus poliitikas osaleda, poliitikud arvestavad inimeste arvamusega**

Nii nagu esimese perioodi puhul, domineeris ka aastatel 2011–2012 demokraatiat iseloomustavate väidete seas mõte, et demokraatia keskmises seisab inimene/rahvas: „demokraatia ongi enda valitsemine” (Ilves 24.02.2012), „kõik hakkab peale inimesest, sellest, mida ta usub ja kuidas vastavalt sellele toimetab” (Meikar 30.12.2011). Inimesi nimetati poliitilisteks agentideks (Luks 10.11.2012) ning demokraatia klientideks (Siilats 26.06.2012).

Sealsamas öeldi, et demokraatia tugineb eeldusele, et inimesed „on võimelised arukaid otsuseid langetama” (Kelam 7.06.2012) ning et demokraatia toimib, kui rahvas kujundab võimu ja selle teostamist kogu ühiskonna huvides (Mägi 29.11.2012; Valge 29.12.2012). Teisisõnu – otsuseid ei tohiks langetada vaid omaenese heaolu kaalutlustel, vaid nägema peab ka laiemat pilti.

Väited demokraatiast kui rahva võimust esitati selgelt ja otsesõnu. Sellele, mis ei ole demokraatlikule ühiskonnale omane, viidati vaid ühel korral: „Mõte, et riiki saab reformida ainult kuskil eksperdikogus, on oma olemuselt demokraatiavaenulik.” (Metlev 4.12.2012).

Rääkides rahva osalemisest ei piirdutud teatud gruppide nimetamise ning protseduurilise korraldusega, vaid pigem jäid kõlama üldised sõnumid nagu „demokraatia tähendab, et otsuste tegemisel osalevad kõik, keda otsused mõjutavad” (Masso 31.01.2012) ning „igapähele meist on hääle mitte ainult üks kord paari aasta tagant, mille me siis valimistel „ära anname”, vaid meil on hääle igal pool ja alati, kui soovime kaasa rääkida ühiskondlikes otsustes või seista enda ja oma kogukonna või rahva õiguste eest” (Loor 17.09.2012).

Konkreetsetest võimalustest, kuidas rahvas saab oma hääle kuuldavaks teha, niisiis kuigi palju ei räägitud – sõna osalema sisu üldjuhul ei avatud. Paaril korral viidati valimistele (Luks 10.11.2012); lisaks öeldi, et „oluline osa demokraatiast on arutelu, mis tooks leidlikult esile probleeme /-/- ning millega kaasneks Eesti inimeste kollektiivseid huvisid arvesse võttev, teadmistel ja mitte uskumustel põhinev arutelu võimalike lahenduste üle” (Mölder 31.08.2011). Paaril korral mainiti ka võimu teostamist erakondade kaudu, see tähendab, et „demokraatia tingimustes koondub erakondade kätte võimu kandja – rahva – delegeeritud otsustusõigus” (Lobjakas 1.10.2012). Võim, kellele rahvas on oma soovi edastanud, peab rahva arvamust usaldama (Taagepera 6.10.2012) ning sellega arvestama (Valge 29.12.2012). Ühesõnaga – teostama rahva huve (Lattik 3.08.2012).

Peamiselt kasutati rahvast kui võimu teostajast rääkides sõna „osalema”, kuid räägiti ka kaasamisest: „Valija ja valitu läbikäimine [peaks] olema püsiva intensiivsusega ja seda just voliniku-saadiku initsiatiivil.” (Tarand 17.09.2012). Kaasamist nimetati demokraatiat arendavaks põhimõtteks (Kõre 4.06.2012).

Põhjuseid, miks demokraatiale kui rahva võimule viitamine iseloomustavate väidete seas absoluutses enamuses oli, võib otsida selle perioodi poliitilisest olukorrast – just siis kerkis teravalt esile nõue, arvestada senisest enam rahva arvamusega ning olla rahvaga aus.

- **Demokraatial on mitmeid puudusi, kuid siiski on see kõige vähem halb valitsemisvorm, millele paremat alternatiivi (veel) ei ole**

Kuigi demokraatiat nimetati korduvalt halvaks valitsemisviisiks (nt Mutt 6.06.2012), jäi kõlama sõnum sellest, et demokraatiale alternatiivi ei soovita. Seda selle pärast, et „läänelikust liberaalsest demokraatiast paremat valitsemisviisi pole siiani leiutatud” (Saar 12.11.2011).

Etteheiteid demokraatiale oli artiklites rohkesti. Demokraatiat nimetati aeganõudvaks valitsemisviisiks (Veidemann 22.08.2011; Postimees 3.03.2012) ning ebakultuurseks ühiskonnakorralduseks, sest „demokraatiaga võib igäüks piisava sõnakuse korral põhjendatavalt õigustada igat nurjatust” (Priimägi 20.10.2012). Demokraatiale omistati „kõikide õilsate kiiksude” tasaseks lihvimist (Mutt 17.05.2012). Küsiti: „On see korruptsioon või lihtsalt demokraatia taak, et kõik jagavad lubadusi mida nad ei suuda täita ja valijad teevad näo nagu nad usuvad?” (Kangur 3.03.2012) ning öeldi, et: „Demokraatias kipuvad populaarsemad olema poliitikud, kes end otsustamisest targasti eemal hoiavad või siis populistlikult nõ rahva poole asuvad.” (Aaviksoo 7.08.2012).

Ükski etteheide teiste seas ei domineerinud, mis räägib sellest, et demokraatiale kui valitsemisvormile ühte või paari konsensuslikku etteheidet ei ole. Samuti võib arvata, et selle väite jõudmine nõnda kõrgele kohale on seotud äreva poliitilise olukorraga Eestis.

- **Erakondade sisemised reeglid kujundavad kogu demokraatia palet; sisedemokraatiaga tuleb pidevalt tööd teha, seda täiustada**

Põhjust, miks erakondade sisedemokraatia küsimus jõudis nõnda kõrgele kohale demokraatiat iseloomustavate väidete seas, ei ole keeruline leida – 2011. aasta alguses olid tähelepanu all lõhe Isamaa ja Res Publica Liidus ning sisepinged Keskerakonnas, millele aasta hiljem järgnes Silver Meikari avaldus Reformierakonna kahtlasest rahastamisest.

Väited selles teemablokis jagunesid laias laastus kolmeks. Esiteks sõnum sellest, et „ideaalses erakonnas on fookus erakonna sisedemokraatia mehhanismide lõputul täiustamisel ja õlitamisel” (Lambot 19.10.2012). Seejuures ei saa erakonna sisedemokraatiat parandada parteivälised jõud, vaid muutus saab tulla vaid seestpoolt.

Teise grupi moodustasid väited, mis kirjeldasid head sisedemokraatiat. Meikar (24.01.2012) nimetas selle tunnusjoonteks info kättesaadavust kõigile liikmetele; mehhanisme, mis välistavad otsustega manipuleerimise; sõnavabadust ja võimalust parteipoliitikat mõjutada; sisulist võimalust saada valituks juhtorganitesse; erakonna rahastamise ausust ja läbipaistvust.

Kolmas ja arvuliselt kõige suurem grupp väiteid rääkis sellest, et „erakondade sisemised reeglid pole sisulises mõttes mingi eraasi, vaid need kujundavad kogu meie demokraatia palet” (Postimees 25.08.2011), sest need „mõjutavad poliitikute arusaamu demokraatiast laiemalt” (Saarts 20.03.2012), ning “kui erakonna enda sees ei ole dialoogi, pole ka arusaama, et dialoog ülejäänud ühiskonnaga vajalik oleks” (Eslas 15.09.2012). See ongi põhjus, miks erakonnasisesed rikkumised (ning sellele järgnenud soovimatus võtta vastutust) viisid aruteluni Eesti demokraatlikust olukorrast üldiselt.

- **Demokraatiat ohustab poliitiline korrupsioon ning juhtide võimuiha**

Nii nagu etteheidete puhul demokraatiale, olid ka väited, mis rääkisid ohust demokraatiale, erinevad – ükski neist teiste üle domineerima ei hakanud.

Peamiselt puudutasid ohust rääkivad väited riigi juhtimise ja poliitikute tegevusega seonduvat. Kirjutati, et hädaoht demokraatiale on see, „kui konsensust ei otsitagi” ning valitsevaks saab suhtumine „teeme otsused ise ära” (Taagepera 6.10.2012). Ohuks nimetati ka seda, kui poliitilised juhid ei vahetu – nii võib võim hanguda (Lambot 19.10.2012, 27.11.2012; Mägi 29.11.2012). Demokraatiale ohtlikuna esitas Silver Meikar korduvalt

parteide segaseid rahaasju (8.09.2011, 11.06.2012, 16.10.2012). Kahjulikuna mainiti ka suurärde diktaati riigile (Valge 29.12.2012) ning liigset tsentraliseeritust, mille korral kaugeneb demokraatia kodanikust (Postimees 11.08.2012).

- **Demokraatias on kõikidel õigus oma arvamusele, õigus seda avaldada; dialoog annab demokraatiale elu**

Õigust vabalt oma arvamust avaldada nimetati demokraatia võluks (Aru 8.10.2012). Kirjutati, et „vaibumatus rahvalikus kõnekooris /--/ tuksub demokraatia süda” (Lobjakas 7.12.2012) ning „demokraatiale annab elu dialoog” (Kurg 13.11.2012); monoloog aga ei ole „demokraatia keel” (Postimees 14.11.2012). Räägiti nii igäühe õigusest arvamust avaldada (seda nii isikustatult kui ka anonüümselt) (Veldre 9.11.2012) kui ka dialoogist poliitilise opositsiooni ja koalitsiooni vahel (Šokman 21.02.2012).

Eelnimetatud väidete kaalukus ja konkreetsus ning tõsiasi, et arvamuste paljususest ja dialoogist rääkivad väited paigutusid demokraatiat iseloomustavate väidete seas võrdlemisi kõrgele kohale näitab, et dialoogi peetakse ühiskonnas oluliseks. Dialoogi võib vastandada vaikimisele ning sealt edasi autoritaarsusele – poliitikute vaikimine (ülestunnistuse asemel) ning võimu võõrandumine rahvast (ja selle koondumine „tagatubadesse”) oli sellel perioodil tugevalt esil.

Lisaks väidetele, mis tunnustasid arvamuste paljusust ja dialoogi, mainiti arvamuse- ja sõnavabaduse üht puudust: demokraatia annab võimaluse ropendada (Vilbre 27.08.2012); samuti viidati, et vabadus oma arvamust avaldada ei taga kvaliteeti (Mutt 10.05.2012).

- **Demokraatia ei ole muutumatu staadium, vaid avatud ja dünaamiline protsess**

Demokraatia on avatud süsteem (Teder 29.10.2011) ning dünaamiline protsess, mis on pidevas arengus (Hellam 26.11.2012). Sama mõtet esitati ka eitamise kaudu ning öeldi, et demokraatias „ühte lõplikku ja valmis mudelit olla ei saa” (Ideon 30.04.2012) ning et „demokraatia ei ole kunagi muutumatu staadium, mis tuleb saavutada ning pärast mida on kõik korras ja enam ei pea sellele mõtlema” (Mölder 31.08.2011).

Põhjus, miks demokraatia ei ole (ei saa olla) staatiline, peitub selles, et demokraatia „on läbi põimunud sotsiaalkultuuriliste praktikatega” (Lobjakas 24.09.2012) ning „peab ennast

muutuvas sotsiaalses, majanduslikus ja tehnoloogilises kontekstis ümber defineerima” (Mölder 31.08.2011). Samas, küpsemist demokraatialt oodatakse – sellele viidati kui teekonnale: kirjutati, et demokraatia „sünnist täiskasvanuks saamiseni on pikk tee” (Postimees 21.12.2011).

3.2.4. Hinnang Eesti demokraatiale

Perioodil 2011–2012 arvuliselt domineerinud hinnangulised teemablokid Eestis demokraatia kohta on esitatud (kohati lühendatud kujul; pikem versioon järgnevas analüüsis) alljärgnevas tabelis.

	Väidete arv blokis
Eestis on demokraatiakriis, tõsised probleemid	74
Eesti erakondade sisedemokraatia on puudulik	31
Eesti demokraatia ei ole küps Lääne demokraatia, on noor	27
Eestis on demokraatia asendunud oligarhiaga	26
Eestis on demokraatiaga kõik enam-vähem korras	25
Eestis ei ole kriisi ning demokraatia ei ole kokku varisemas (kuigi probleeme on)	24
Eestis demokraatiat mängitakse ja teeseldakse, sõna demokraatia kasutatakse loosungina	21

Joonis 11. Perioodil 2011–2012 arvuliselt domineerinud hinnangulised teemablokid Eestis demokraatia kohta.

Arvuliselt vähem esinenud hinnangulised teemablokid olid järgmised:

- Eesti erakonnademokraatia ei toimi (13 väidet). Erakonnad ei suuda mõista oma rolli, ei osale avalikus arutelus ning neid ei usaldata.
- Demokraatia institutsionaalne arendamine DASA-de läbi ei ole vajalik (12 väidet).
- Eestis plaanitav haldusreform ei pärsi demokraatiat (6 väidet).

- Eestis plaanitav haldusreform seab ohtu kohaliku demokraatia ning läheb vastuollu demokraatia põhimõtetega (3 väidet).
- Eestis erakonnad toimivad samuti kui liberaalsetes demokraatias – on muutunud avatumaks (2 väidet).

3.2.4.1. Arvuliselt domineerinud hinnangulised teemablokid

- **Eestis on demokraatiakriis; probleemid demokraatiaga**

Arvuliselt kõige enam väiteid koondus teemablokki, mis ütles, et Eestis on demokraatiakriis ja/või märkimisväärsed kõrvalekalded demokraatliku valitsemise tavadest. Kõige karmima hinnangu kohaselt on „demokraatia Eestis on juba lõppenud” (Veber 24.05.2012) ning „demokraatiat tegelikult ei ole” (Mägi 29.11.2012).

Peamiselt aga räägiti kriisist, seejuures kasutati olukorra ilmestamiseks palju epiteete. Kirjutati, et demokraatia on taandarenenud (Taagepera 8.11.2012), elutu (ei surnud ega ka elus) (Kurg 13.11.2012), habras (Raudsaar 13.12.2012), ummikteel (Postimees 20.06.2012), demokraatia areng on sumbunud (Saar 18.10.2012). Samuti, et Eestis toimub „süsteemne demokraatia õõnestamine” (Leppik 1.11.2011) ning eiramine (Mägi 29.11.2012).

Endiselt kestvale allakäigu protsessile viitasid väited, et demokraatia Eestis sureb meie silme all (Juur 24.11.2012), lonkab (Lumi 22.11.2012) ning laguneb (Postimees 14.11.2012); rahulolematust demokraatiaga aina kasvab (mitte siiski ainult Eestis) (Aaviksoo 7.08.2012) ning demokraatiakriis süveneb (Meikar 26.11.2012).

Kuidas aga kriis väljendub? Selgelt domineeris vastus, et probleemid on poliitilises kultuuris ja juhtimises: kõrgemal tasemel valitsevad JOKK-skeemid (Postimees 20.06.2012), parteide kõikvõimsus on Eesti demokraatia kitsaskoht (Kelomees 2.11.2012). Heideti ette, et rahval ei ole võimalust osaleda ühiskonna juhtimises – poliitikud ei usalda rahvast ega arvesta rahvaga: „võim on koondumas Toompeale, rahvast kaugele” (Taagepera 8.11.2012); meie demokraatiast on kaduma läinud „kogu tagasiside avalikkuselt võimuerakondadele. Kes usub tänapäeva Eestis tõemeeli, et ministrid arvestavad erakonnavälise arvamusega?” (Lobjakas 10.08.2012). Kui peamiselt kumas artiklitest selle põhjusena võimulolijate arrogantsus, siis

öeldi ka, et rahva arvamust ignoreeritakse „kiiruse (efektiivsuse) ettekäändel” (Tarand 17.09.2012).

Rohkem suuremaid teemagruppe siin aga moodustada ei saa, üks etteheide kordub maksimaalselt kaks korda. Kuigi ükski väide ei domineerinud, on paljud neist ka üksikuna kaalukad ning seega järgnevalt nimetatud. Öeldi, et erakondade ebademokraatlik rahastamine pärsib demokraatia arengut (Matt 18.09.2012) ning toimunud on „erakondade sisedemokraatia erosioon” (Herkel 20.11.2012). Lisaks ka, et poliitikud ei austa streigiõigust (Vikerkaar 17.03.2012). Kahel korral viidati, et muuta tuleb Eesti põhiseadust, sest „kahekümne aasta tagune põhiseadus kannab endaga ketist lahtipääsenud koera hirne ja soove ning ei suuda enam olla vundamendiks tänapäeva õigusriigile ega toimivale demokraatiale” (Soosaar 12.11.2012). Räägiti ka sellest, et osad valimisseaduse sätted kipuvad „demokraatiat pigem lämmatama kui kaitsma” (Muuli 7.04.2012) ning, et võimude lahusus ei toimi piisavalt määral (Lambot 27.11.2012).

Lahendusi kriisile pakuti kriitika kõrval võrdlemisi vähe. Siiski öeldi, et „põhjalik revisjon ei teeks me valimiskorrale ja parteide toimimise mehhanismile üldsegi halba” (Ilves 22.12.2012).

Kui vaadata demokraatiakriisist rääkivate artiklite kuupäevi (mis paistab ka viidetest ülalolevas tekstis) näeme, et kriisist kõneleti palju 2012. aasta novembrikuus – ajal, mil avalikuks sai Harta 12.

- **Eesti erakondade sisedemokraatia on puudulik**

Väide sellest, et erakondade sisedemokraatia on puudulik või puudub sootuks, haakub väitega demokraatia kriisist. Erakondade sisedemokraatia probleemidele viidati kui „Eesti demokraatia silmatorkavaim[-ale] mädapaise[-le]” (Postimees 21.12.2011); Eesti poliitika sügavaimale probleemile (Postimees 31.05.2012) ning „meie demokraatia” ühele nõrgemale kohale (Herkel 20.11.2012). Kirjutati lausa, et „erakondadesisene demokraatiapuudulikkus, mis riiki juhtima valitud poliitikute asemel võimu erakonna kontorite kätte mängib” on riigile ohtlik (Postimees 31.05.2012). Ohtlik on see ka seetõttu, et „nõrga sisedemokraatia ja korrumppeerunud juhtimisega erakonnad [toodavad] uut põlvkonda moraalituid poliitikuid” (Meikar 24.01.2012).

Mida aga parteide sisedemokraatiale täpsemalt ette heideti? Seda, et sõna- ja hääletamisvabadust piiratakse partei siseselt (Tohvri 30.08.2011), erakonnad jagavad mitteparteilisi töökohti vastavalt lojaalsusele, olulisteks hääletusteks tuuakse kohale uued, äraostetud parteiliikmed (Meikar 24.01.2012), parteisisene demokraatia sõltub parteistruktuuris võimulolijate suvast (Saar 26.05.2012), loogilise juhtimise asemel monoloogiline, esimehe valimised ühe kandidaadiga ja kongresside vaba tribüüni puudumine, kampaanialikkus ning ka „koomiliseks kiskuv reipus” (Jõerüüt 22.11.2012).

- **Eesti demokraatia ei ole küps Lääne demokraatia, Eesti demokraatia on noor**

Kuigi kahe analüüsitud perioodi vahele jäi kakskümmend aastat, on ka aastatel 2011–2012 demokraatiaväidete esireas sõnum, et Eesti demokraatia ei ole küps ning üks-ühele võrreldav Lääne omaga. Kirjutati, et Eesti alles küpseb demokraatlikuks (Lobjakas 1.10.2012) ning, et „demokraatia tuleb meil kõigil siin EVs alles välja arendada” (Mägi 29.11.2012).

Seda, et Eesti demokraatia on noor, öeldi otsesõnu vaid mõnel korral. Pigem tuli Eesti demokraatia noorus ja ebaküpsus välja võrdlevate lausete kaudu, peamiselt jäi võrdluses Läänega alla Eesti poliitiline kultuur. Nii kirjutati Kristen Michali kohta, et „vana demokraatiaga riikide väärtushinnangute järgi peaks ta end aga viivitamatult poliitikast taandama, kuni kestab uurimine” (Niitra 25.06.2012) ning „vanades demokraatiates oleks mõeldamatu, et linnapea koos linnavalitsusega üllitab jõuludeks teleklipi” (Nestor 30.12.2011).

- **Eestis on demokraatia asendunud oligarhilise, autoritaarse ühiskonnakorraldusega**

Selle teemabloki väidete seas domineerisid need, mis ütlesid, et Eestis teeb otsuseid „käputäis valetavaid ja ülbeid poliitikuid” (Mägi 2.11.2012) ning praegune suund on „pigem võimu koondamisele kitsamatesse ringidesse” (Taagepera 6.10.2012). Kirjutati, et valitsus murendab iga päev tükkhaaval demokraatiat (Kangro 26.08.2012) ning „võimukandjad naeruväärivad demokraatia mängureegleid” (Postimees 14.11.2012). Samuti, et „meie kauaaegsele võimuparteile ja tema peaministrile ei ole niivõrd tähtis Eesti riigi ja rahva edasine saatus, kui võrd iga hinna eest jätkuv võimulpüsimine”, see aga on demokraatiast võõrandumise initsiaator” (Saar 27.10.2011). Samuti räägiti „juhitavast demokraatiast” ministeeriumites (Lauristin 15.09.2012) ning liikumisest politseiirigi poole (Kadastik 28.05.2012).

Kutsuti üles kaitsma demokraatiat – nõudma võimueliidi väljavahetamist (Helme 17.08.2012). Samas pälvis koalitsiooni kõrval kriitikat ka opositsioon: „Kindlasti pole Savisaar ka ainus poliitik, kelle lahkumine tuleks kasuks kogu Eesti demokraatia arengule.” (Salu 28.07.2012).

- **Eestis on demokraatiaga kõik enam-vähem korras, Eesti on mingites aspektides sarnane pikaajalise demokraatiakogemusega riikidega**

Esimene hinnanguline väide mis ütles, et demokraatiaga Eestis ei ole lood sugugi halvad, oli järjekorras alles viies. Kõige positiivsemad mõtted selles teemablokis kõlavad: „On põhjust tunda uhkust selle üle, et oleme kiiresti ehitanud üles stabiilse demokraatia.” (Kala 28.10.2012) ning, et: „Eesti poliitilise elu karkass on praeguseks kindlalt paigas.” (Ratas 26.08.2011). Pigem aga öeldi, et demokraatiaga on enam-vähem hästi ning „üksjagu asju [on] siiski ka paigas” (Pärna 22.02.2012). Samuti, et „Eesti demokraatial „ei ole midagi häda”, mille juurde siiski lisati, et „mis ei tähenda, et meil probleeme ei ole” (Maruste 2.11.2012).

Millega pigem positiivseid väiteid põhjendati? Esiteks sellega, et ühiskonnas toimub debatt ja sisuline arutelu: „Vist kunagi pole meil lähiminevikus nii avalikult, sisuliselt ja kohati teravalt debateeritud Eesti tuleviku, demokraatia /--/ üle.” (Ilves 22.08.2011) ning „Poliitikamaailm omalt poolt näidanud pigem seda, et demokraatia toimib siiski: ühiskond pulbitseb arutelust, poliitikud kuulavad kriitikuid ja vastavad neile /--/.” (Masso 24.11.2012). Tunnustati, et debatt demokraatiateemadel ei hääbunud kuhugi jõudmata; samas lisati, et lahendusteni veel jõutud ei ole (Kübar 31.12.2012).

Eesti demokraatia „korrasolekut” esitati ka võrdluses teiste riikidega. Kirjutati, et „riik, selle institutsioonid ja õiguslik raamistik, samuti parteid, on Eestis paremas korras kui teistel kakskümmend aastat tagasi demokraatiat üles ehitama asunud riikidel” (Meikar 30.12.2011) ning et Eestil on „demokraatia vormilised normid täidetud igati rahvusvaheliste nõudmiste ja lepete kohaselt” (Masso 30.05.2012). Lisaks veel, et „Eestis valitseb demokraatia, Venemaal autoritaarne režiim” (Meikar 14.03.2012).

- **Eestis ei ole kriisis ega demokraatia kokku varisemas, kuigi probleeme on**

Eelmisest mõnevõrra negatiivsema hinnangu andsid demokraatiale selle grupi väited. Siiski jäi kõlama, et kriisist rääkimiseks ei ole põhjust või vähemalt on see ennatlik, sest „see, et kasutusel on ka kriitilised noodid, ei tähenda, et me oleme jõudnud /--/ demokraatia lõpu ootele” (Pomerants 9.12.2012) ning tegelikult Eesti ühiskond püüdleb suurema demokraatia poole (Postimees 20.09.2011).

Heideti ette demokraatiakriisi mõiste liiga kergekäelist kasutamist: „Jama küll, kui mõne erakonna vigade parandamise asemel jõuame seisukohale, et erakonnad ja parlamentaarne demokraatia üleüldse ei kõlba enam.” (Samost 15.11.2012) ning et ei saa „demokraatia puudumiseks lugeda mõnede noorpoliitikute häbiväärseid tegusid, need kuuluvad pigem eetikavaeguse ja poliitilise kultuurituse valdkonda” (Tänavsuu 24.01.2012). Seega demokraatiakriisi asemel võib rääkida probleemidest poliitilise moraaliga: öeldi, et Eestis ei ole demokraatia kriis, vaid „poliitilise moraali kriis” (Ilves 19.01.2012) ning „kaabakaid” on poliitikas ka arenenud demokraatiates (Lumi 22.11.2012).

Pakuti välja, et Eesti vajab hoopis „demokraatia restarti” (Meriküla 8.11.2012), kuid samas hoiatati, et „ei maksa oodata imet, et teeme nii ja siis on hopsti! mingi imedemokraatia kohal” (Salu 16.11.2012) ning „tasub olla ettevaatlik, kui hakatakse rääkima mingist täiesti uuest, «tõelisest» demokraatiast, mis jätab varju kõik senised” (Kalmo 29.06.2012). Nende hoiatavate sõnumitega räägiti ohust, et segast aega ühiskonnas kasutab ära tugev juht, kes lubab „tõelist demokraatiat”, selle asemel aga kehtestab diktatuuri.

- **Eestis demokraatiat mängitakse ja teeseldakse, sõna demokraatia kasutatakse loosungina**

Viited demokraatia mängimisele või teesklemisele ütlevad teisisõnu, et demokraatiat tegelikult ei ole – seega on tegemist äärmiselt karmi hinnanguga. Siiski ei üldistatud seda kogu ühiskondlikule korraldusele, vaid peamiselt viidati erakondade tegevusele: seda nimetati „teatritegemiseks” (Lobjakas 9.06.2012) ning öeldi, et „oleks aeg tegeleda sisulise demokraatiaga, mitte selle mängimisega tagatubades!” (Meriküla 8.11.2012). Samas nimetati ka, et kodanikeühendustelt küsitakse arvamust, kuid seda ei plaanitagi arvestada (Stroh 13.10.2011).

Mitmel korral põhjendati väidet demokraatia teesklemisest Eesti sooviga paista välisriikidele meelepärane: Tagakiusatutele pakutakse kaitset vastumeelselt ja vaid selleks, et rahvusvaheliselt demokraatia edendaja ja kaitsja nägu hoida.” (Kallas 11.04.2012).

3.2.5. Normatiivsed teemablokid Eesti kohta

Perioodil 2011–2012 arvuliselt domineerinud normatiivsed teemablokid on esitatud alljärgnevas tabelis.

	Väidete arv blokis
Demokraatia arendamisega peaksid tegelema kodanikud; poliitikud peaksid kaasama rahvast	12
Eesti peab seadma sihid demokraatia arenguks, arendama demokraatiat	8

Joonis 12. Perioodil 2011–2012 arvuliselt domineerinud normatiivsed teemablokid.

Arvuliselt vähem esinenud normatiivsed teemablokid olid järgmised:

- Eesti demokraatia peaks olema arutlev (6 väidet).
- Eestis (Eesti Vabariigis/20 iseseisvusaasta järel) peaks nüüdseks olema demokraatia (2 väidet).

3.2.5.1. Arvuliselt domineerinud normatiivsed teemablokid

- **Demokraatia arendamisega peaksid tegelema kodanikud, sõltumatud ühingud; poliitikud peaksid kaasama rahvast**

Seda, et demokraatiat iseloomustab peamiselt rahva võim, kinnitas ka domineeriv normatiivne väide: küsimusele, kes peaksid Eesti demokraatia arendamisega tegelema, oli vastus selge – kodanikud. Kirjutati, et „kui tahame demokraatiat suurendada, peaks Eesti

olema parlamentaarne riik, kus on rahvaalgatuse võimalus ja korraldatakse sagedasi referendumeid” (Valge 29.12.2012).

Osalemist esitati ka kui kodaniku kohustust: „Kuskil sajanditepikkuse demokraatiaga maades saab inimene rohkem oma pisikeste asjadega tegelda, aga Eestis, kus asjad on nii värsked, ei ole pikki vagusid sees, pole inimesel õigust selga pöörata ja vaikselt oma klotse toksida.” (Kalmet 6.10.2012).

- **Eesti peab seadma sihid demokraatia arenguks, arendama demokraatiat**

Kirjutati, et Eesti peab seadma sihid demokraatia arenguks ning „on vaja välja arendada see kolmas ehk inimlik dimensioon, mis annab demokraatiale sisu” (Taagepera 6.10.2012, 8.11.2012).

Rääkides tulevikusuundadest kirjutati, et „me alles õpime ühiselt osalusdemokraatiat uuendama tema tänapäevastesse vormidesse sobituvaks ning inimesi paremini kaasavaks” – peame õppima e-demokraatia võimalusi senisest aktiivsemalt ja tõhusamalt kasutama (Viik 16.10.2012). Samuti öeldi, et demokraatia arengusse peaksid rohkem panustama erakonnad (Treimann 21.05.2012).

4. Perioodide 1991–1992 ja 2011–2012 demokraatiaväidete võrdlus⁴

Demokraatiaväidete arvuline jagunemine aastatel 1991–1992 ning 2011–2012 on kõrvutatud alljärgnevas tabelis.

	Demokraatiaväidete arv		Teemadeblokkide arv	
	1991–1992	2011–2012	1991–1992	2011–2012
Iseloomustavad väited	185	232	27	24
Hinnangulised väited (Eesti)	121	283	10	12
Normatiivsed väited (Eesti)	28	28	4	4

Joonis 13. Väidete arvuline jagunemine kategooriatesse aastatel 1991–1992 ning 2011–2012.

Esimene erinevus kahe perioodi vahel avaldub, kui vaadata demokraatiaväidete arvulist jagunemist kategooriatesse. Kui taasiseseisvumise järgsel perioodil jäi hinnanguliste väidete arv alla iseloomustavatele, siis aastatel 2011–2012 oli vastupidi. Äsja autoritaarsest võimust vabanenud riigis ei kiirustatud demokraatiale hinnangu andmisega. Pigem räägiti sellest, mida demokraatia kui selline endast kujutab ning avaldati lootust, et Eesti transformeerumisprotsess saab olema edukas. Aastatel 2011–2012 aga järgnes ühele poliitilisele skandaalile teine, mis andis põhjust Eesti demokraatiale (peamiselt negatiivse) hinnangu andmiseks.

Kahte perioodi ühendab demokraatiat iseloomustavate väidete temaatiline mitmekesisus – kui hinnangulised väited jagunesid esimesel ajavahemikul 10 ning teisel 12 teemablokki, siis iseloomustavate väidete puhul oli teemasid märksa rohkem. Seejuures oli iseloomustavate väidete killustatus suurem aastatel 1991–1992, mis kinnitab, et sel perioodil arutleti palju demokraatia kui valitsemisviisi/ühiskonnakorralduse olemuse üle ning tutvustati seda.

⁴ Perioodide võrdlus põhineb peamiselt arvuliselt domineerinud demokraatiaväidetel.

Sellest aga, mida peab Eestis demokraatiat silmas pidades tegema (normatiivsed väited), räägiti mõlemal perioodil võrdlemisi vähe. Rohkem (kui arvestada normatiivsete väidete osakaalu kõikidest väidetest) siiski aastatel 1991–1992, mis on ka loomulik – tegeleti siis ju demokraatliku ühiskonnakorralduse ülesehitamisega ning seati sihte tulevikuks.

4.1. Autorid

Mõlemal perioodil oli autorite seas kõige enam poliitikuid, ka teised arvuliselt domineerinud autorite grupid olid kahel ajavahemikul sarnased – demokraatiast rääkisid teadlased ning ajakirjanikud.

Seejuures on huvitav, et mõlemal ajavahemikul olid teadlastest autorite seas esindatud äärmiselt erinevad elualad: politoloogias põllumajanduseni. Autorite mitmekesisus elualade lõikes oli eriti suur aastatel 2011–2012. Võib arvata, et siin mängisid rolli avalikud arvamused, mis kutsusid ühiskondlikult olulistel teemadel kaasa rääkima kõikide elualade esindajaid.

4.2. Iseloomustavad väited

Iseloomustavad väited aastatel 1991–1992 räägivad demokraatia põhitunnustest/alustest: rahva võimust, erakondadest, parlamendist, vabast meediast, opositsioonist – kõigest sellest, mis ühes demokraatlikus ühiskonnas peab olema ning mis on demokraatliku ühiskonnakorralduse sisseseadmise algusjärgus aktuaalne. Ainus väide, mis teistest arvuliselt domineerinud väidetest erineb, ütleb, et demokraatia mõistet kasutatakse valesti, arusaam sellest on erinev. Debati käigus said avalikuks erinevad arvamused, millest ka tõdemus, et nägemused teatud küsimustes lahknevad.

Aastatel 2011–2012 räägiti poliitilisest korrupsioonist ja võimuihast, millel on potentsiaal demokraatiat ohustada, samuti erakondade sisedemokraatiast. Tuletati meelde, et demokraatia on rahva võim ja igäihe arvamus on oluline. Need väited haakuvad hinnanguliste väidetega Eesti demokraatia kohta ning on (sarnaselt iseloomustavate väidetega aastatest 1991–1992) seotud sellega, mis oli ühiskonnas hetkel aktuaalne.

Mõlemal perioodil arvuliselt domineerinud iseloomustav demokraatiaväide räägib demokraatiast kui rahva võimust. Erinev oli aga selle sõnumi esitusviis: aastatel 1991–1992

öeldi seda sageli autoritaarsuse ning demokraatia vastandamise kaudu. Rahvale (taas)tutvustati seda, mis nõukogude ajal oli vaid unistus: võimalust realselt võimu teostamisel osaleda.

Aastatel 2011–2012 aga oli demokraatiast kui rahva võimust rääkimine justkui vastusõnum Eesti poliitikutele, kellele hinnangulistes väidetes heideti ette võimu koondamist enese kätte ning rahva arvamuse ignoreerimist. Seega – võimule (ja ka rahvale) tuletati meelde, kelle käes peab/peaks demokraatias olema otsustusõigus.

Aastatel 2011–2012 omistati demokraatiale rohkesti puudusi, korduvalt öeldi, et demokraatia on halb valitsemisviis. Kriitika tagamaid võib jällegi näha toleaeegses poliitilises tegelikkuses. Kriisi taustal ei kadunud siiski usk sellesse, et demokraatiast paremat valitsemisviisi ei ole. Taasiseseisvumise järel oli suhtumine demokraatiasse leebem: võrreldes nõukoguliku korraga tähendas demokraatia vabadust, ja mis samuti oluline – veretut valitsemist.

4.3. Hinnangulised väited

Kuigi perioodide vahe on 20 aastat, räägiti nii taasiseseisvumise järel kui ka aastatel 2011–2012 sellest, et Eesti demokraatia ei ole küps. Kui esimesel perioodil öeldi selgelt välja, et demokraatia on noor, siis teisel perioodil tuli see välja võrdlusest „vanade” Lääne demokraatiatega.

Aastate 2011–2012 demokraatiaväidetest võib välja lugeda teatud pettumuse. Meile meeldib Eestit esitleda kui e-riiki, rääkida oma edulugu; oleme kärsitud ning võrdleme end põhjamaade, eelkõige Soomega. Pettumus, et endiselt on veel arenguruumi ning „vanades” demokraatias on siiski teisiti/paremini, tõigi artiklitesse sõnumi, et Eesti ei ole endiselt igas aspektis küps demokraatia.

Aastate 1991–1992 hinnangulised väited räägivad demokraatia noorusest, selle küpsemisest/arenemisest/tugevnemisest ning tulevikust; samuti seda ohustada võivatest teguritest. Väited selle kohta, et Eesti liigub demokraatiast kaugemale, jäävad arvuliselt tahaplaanile.

Teise perioodi hinnangulised väited kujutavad demokraatiakriisi ja -probleeme, erakondade kehva sisedemokraatiat ning demokraatia teesklemist. Sõnumid sellest, et kõik siiski halvasti ei ole, on selges vähemuses. Seega – kahe perioodi hinnanguliste väidete tonaalsus on erinev.

4.4. Normatiivsed väited

Normatiivsete väidete osakaal kõikidest väidetest oli mõlemal perioodil üsna väike, mis muudab keeruliseks ka nende võrdlemise. Siiski tundub, et kui aastate 1991–1992 normatiivsed väited ütlesid kindlasõnaliselt, mis peab Eestis olema või kuhu suunas liikuma – lahti saama nõukogulikest tavadest ning pöörama pilgu lääne poole –, siis aastatel 2011–2012 vastandusid „peaks” väited sellele, milline on olukord ühiskonnas tegelikult. Nii öeldi, et demokraatia arendamisega Eestis peaksid tegelema kodanikud, viidates sellele, et rahvas on riigivalitsemisest kaugemale/kõrvale jäänud/jäetud.

5. Järeldused ja arutelu

Käesoleva magistritöö tulemused toetavad teoreetilisi allikaid ja varasemaid uuringuid, mis räägivad demokraatia tähenduste ja tunnusjoonte paljususest: teemade poolest rikas oli ka ajakirjanduses esitatud pilt demokraatiast. Teemade mitmekesisus on seotud autorite mitmekesisusega, kes aastatel 1991–1992 ning 2011–2012 ajaleheartiklites demokraatia mõistet kasutasid.

Autorite mitmekesisus omakorda näitab, et demokraatia ning ühiskonna areng on teemad, mis puudutavad kõiki ning milles soovivad kaasa rääkida paljud. Samas on liiga optimistlik näha demokraatia mõiste kasutamise taga vaid soovi osaleda ühiskondlike protsesside juhtimises. Mõistet demokraatia, lahutades selle algsest, ajaloolis-sotsiaalsest kontekstist, kasutatakse tihti lihtsalt sümbolina. Sel juhul on see sõna kaotanud suure osa oma algsest otsesest ja assotsiatsioonidel põhinevast tähendusrikkusest (Rannut et al 2003: 97). Mõiste tugevat positiivset konnotatsiooni kinnitab ainuüksi tõsiasi, et kommunistlik režiim nimetas Ida-Saksa okupeeritud alad 1949. aastal Saksa Demokraatlikuks Vabariigiks (Weidhorn 2013: 226). Seega võis autoreid demokraatia mõistet kasutama motiveerida hoopis püüe kaitsta väljaöeldud arvamust või siis soov oma sõnadele tähendusrikka mõiste kasutamise abil kaalu lisada.

Olgu autorite motivatsioon milline tahes, on tõsiasi, et meedia vahendusel edastatud sõnumid mõjutavad avalikku arvamust. Demokraatia mõiste kasutamine erinevatel ajaperioodidel annab aga olulist teavet ühiskonnas toimunud/toimuvate protsesside kohta.

Pärast taasiseseisvumist, kui alustati demokraatliku ühiskonna ülesehitamist, selgitati, mida demokraatia kui selline endast kujutab. Aastatel 2011–2012, pärast paarikümneaastast demokraatiakogemust, oldi valmis andma hinnanguid senisele arengule.

Need hinnangud peegeldasid seda, mis Eesti poliitikamaastikul toimus – probleeme erakondade sisedemokraatia ja rahastamisega, mille järel soovimatus võtta vastutust eskaleerus ning ajaleheveergudel kuulutati välja demokraatiakriis. Aastate 2011–2012 hinnanguliste väidetega haakusid, st päevapoliitikast puutumata ei jäänud ka demokraatiat iseloomustavad väited.

Seega – poliitiline olukord mõjutab demokraatiast kõnelemist kõige otsesemal viisil ning demokraatia mõiste teatud ajaperioodil sisustab see, mis on ühiskonnas aktuaalne. See

selgitab, et mõiste „demokraatia” tähendusväli oli kahel vaadeldud perioodil võrdlemisi erinev.

Erinev oli ka kahe perioodi väidete tonaalsus: kui aastate 1991–1992 demokraatiaväidetest peegeldub lootus paremast tulevikust, siis aastatel 2011–2012 annab tooni pettumus. Ühine on mõlemale aga hirm – hirm Eesti tuleviku ja demokraatliku arengu pärast. Kui taasiseseisvumise järel kardeti, kas Eesti suudab hoida kurssi demokraatial, siis ajaleheartiklid perioodil 2011–2012 rääkisid valdavalt demokraatiakriisist, vähemuses olid need, kes ütlesid, et tegemist on poliitilise (moraali) kriisiga. Oli ka neid, kes väitsid, et Eestis on demokraatia juba lõppenud.

Avalikkuse poolt vaadates satuvad poliitilise kriisi ilmingud eriti terava tähelepanu alla siis, kui ootused, mida ergutavad erakonnad oma valimisprogrammide ja koalitsioonilepingutega, jäävad üha rohkem retoorikasse ja elu tegelikkus, mida inimesed (valijad) tunnetavad, seda retoorikat ei toeta. „Uut jõudu“ on ikka ja jälle ükskõik millises maailma piirkonnas oodatud. Meie rahvaarvu poolest väikeses ühiskonnas tugineb see „uus jõud“ eelkõige nägemusele uuest ja demokraatlikumast elukorraldusest.

Selles demokraatlikus elukorralduses on olulisel kohal vabadused ja õigused, mida tõstavad demokraatia tähenduste seast esile mitmed uurijad (Seppel 2011; Mölder 2010; Dalton, Shin & Jou 2007 jt). Vabadused olid olulisel kohal ka käesolevas töös. Korduvalt mainiti igapäevast õigust vabalt arvamust avaldada (olgu siis kellelegi oponeerides või väitena iseenesest) ning mõte demokraatiast kui rahva võimust domineeris arvuliselt demokraatiat iseloomustavate väidete seas nii taasiseseisvumise järgselt kui ka aastatel 2011–2012.

Individuaalsete vabaduste ja õiguste väärtustamine on igati loomulik, selle kõrval on aga oluline, et kodanikud kasutaksid oma õigust riigijuhtimises osaleda. Kui kodanikud ei osale demokraatia arendamises, või veel hullem – vastandavad end riigile, jääb eespool nimetatud „uus jõud” demokraatlikuma ühiskonna näol saavutamata. Kodanikuühiskonna tugevnemist ning sotsiaalse ja poliitilise sfääri demokraatiseerumist võib käsitleda kui paralleelselt toimuvaid protsesse, mis viivad poliitilise ja majandusliku stabiilsuse saavutamiseni (Pietrzyk 2003: 38). Kuigi meediatekstides rõhutati tavakodanike õigust poliitikas osaleda jäi sõnum demokraatiast kui rahva võimust pigem loosungi tasandile. Konkreetsed viisid, kuidas rahvas reaalselt võimu teostada saab, pälvisid paraku vaid marginaalset tähelepanu.

Kuigi käesoleva töö tulemustes oli olulisel kohal vabaduste raamistik, ei luba tulemused alahinnata ka protseduurilist ja institutsionaalset mõõdet demokraatia tähendusväljas. Seda eriti aastatel 1991–1992, mil palju räägiti demokraatlikule valitsemiskorraldusele omastest struktuuridest (nagu seda on erakonnad ja parlament), kuid ka uuemal ajal, mil kõne all olid erakondade sisemised reeglid ning demokraatiat ohustav korruptsioon. Ka väide demokraatiast kui rahva võimust räägib nii inimeste vabadusest-(õigusest) otsustada, kellele anda volitus võimu teostada; teisalt võib valimistel osalemist käsitleda protseduurilisena – inimesed teevad otsuse, mille alusel moodustatakse demokraatiale iseloomulikud struktuurid.

5.1. Metodoloogilised küsimused ning valimist tulenevad piirangud

Toulmin'i (1958) jaotust aluseks võttes jagasin demokraatiaväited kolme kategooriasse, milleks olid tähendus ja iseloomustus, hinnang Eesti demokraatiale ning normatiivsed väited Eesti kohta.

Nagu näitavad töö tulemused, jäi normatiivsete väidete arv siiski liiga väikeseks, et nende põhjal ulatuslikke üldistusi ja järeldusi teha. Ühelt poolt on normatiivsete väidete arvuline vähesus sõnum omaette: ettepanekuid ja mõtteid tulviku osas esitati mõlemal perioodil vähe, kuigi toimunud poliitilisi protsesse arvestades oleksid need olnud asjakohased. Samas sobituksid normatiivsed väited eraldi blokina Eestit puudutavate hinnanguliste väidete hulka, mis oleks teinud töö jälgimise (kolme kategooria asemel kaks) mõnevõrra lihtsamaks.

Dryzek ja Holmes kasutasid Toulmin'i (1958) jaotust tavakodanikega tehtud intervjuude analüüsimiseks ning väidete kontekstiks oli ka debatt intervjuueeritavate vahel. Intervjuud tavakodanikega olid ka Mölder (2010) uuringu aluseks. Käesoleva töö allikmaterjal on ajaleheartiklid, mille valik sündis esmajoones sõna „demokraatia” olemasolu alusel tekstis. Seega ei võimalda käesoleva magistr töö allikmaterjal tuua välja ühiskonnas toimunud debatti erinevatel teemadel – eeldada, et debati kõik osapooled alati sõna “demokraatia” kasutasid, ei saa. Debati väljatoomine oleks kindlasti huvitav, kuid nõuab teistlaadi meetodit, nagu on eelnimetatud fookusgrupi intervjuu või siis tekstide valik lähtudes teemadest.

5.2. Ettepanekud edasisteks uuringuteks

Kindlasti on demokraatia mõiste kasutamine ja selle muutumine Eestis pärast iseseisvuse taastamist teema, mis vajab jätkuvat uurimist: jälgides, kuidas selle mõise avamine on kahekümne aasta jooksul muutunud, räägib selgelt ühiskonnas toimunud kiiretest muutustest.

Käesoleva magistritöö valimi moodustavad ajaleheartiklid kahel perioodil, mis ei ole Eesti lähiajaloo päris tavalised: taasiseseisvumine ning kriis, mis väärts hartat. Kui aga selle valimiga liita vahepealne periood, näiteks aastad 2001–2002, joonistuks mõiste kasutamise tähendusvälja muutumine täpsemalt välja.

Samuti väärts uurimist, kuidas erineb demokraatia mõiste kasutamine valimiste perioodil ja valimiste vahelisel ajal – milline on arvuline ning milline sisuline erinevus.⁵

Nagu eespool öeldud, tasub uurida ka demokraatianägemust erinevate gruppide lõikes, millega poliitikute puhul on algust teinud Külliki Seppel.⁶

⁵ Käesoleva magistritöö perioodide valik taolist analüüsi ei toeta – üldistusi valimiste eelse ja ajalise poliitilise kommunikatsiooni kohta vaid nende aastate põhjal teha ei saa.

⁶ Käesoleva magistritöö valimisse kuuluvate autorite arvuline hulk ei ole piisav teaduslikku väärtust kandvaks grupipõhiseks analüüsiks, kuid seda poole võrra suurendades joonistuks gruppide eripära välja.

Kokkuvõte

Käesoleva magistritöö eesmärk oli välja selgitada, kuidas räägiti demokraatiast Eestis nõukogude võimust vabanemise järgselt aastatel 1991–1992 ning kuidas aastatel 2011–2012. Lisaks kahe ajavahemiku demokraatiaväidete analüüsile oli olulisel kohal nende perioodide omavaheline võrdlus, et teada saada, kuidas on mõiste kasutamine kahekümne iseseisvusaasta jooksul muutunud.

Töö valimi moodustasid 520 Eestist rääkivat artiklit ajalehes Postimees, kus kasutati sõna demokraatia. Demokraatiast kirjutasid 329 erinevat inimest, peamiselt poliitikud, teadlased ja ajakirjanikud. Demokraatia mõiste kasutamise konteksti arvestades sündisid demokraatiaväited – iseloomustavad, Eesti demokraatiale hinnangut andvad ning normatiivsed. Järgnes väidete temaatiline grupeerimine, mille tulemusel selgusid kahel perioodil seoses demokraatiaga kõige enam kõne all olnud teemad.

Taasiseseisvumise järgselt, aastatel 1991–1992, ei kiirustatud leheveergudel Eesti demokraatiale hinnangut andma. Pigem kirjeldati, mida demokraatia kui valitsemisviis/ühiskonnakorraldus endast kujutab ning avaldati lootust, et Eesti transformeerumisprotsess saab olema edukas; rõhutati vajadust noort demokraatiat arendada ja tugevdada. Selle lootuse kõrval oli ruumi ka kartusele – räägiti demokraatlikku korda ohustada võivatest teguritest ning väljendati hirmu tagasilangemise ees autoritaarsesse võimu.

Hirm Eesti tuleviku pärast on iseloomulik ka aastatele 2011–2012. Mitmed rahvusvahelised demokraatiaindeksid on andnud Eestile juba aastaid igati positiivse hinnangu, teised juhtinud tähelepanu teatud puudustele, milleks üks on poliitiline kultuur. Rahulolematuse hetkepoliitikaga kumas selgelt aastate 2011–2012 artiklitest: leheveerge täitsid sõnumid demokraatiakriisist, mille taga probleemid poliitilises kultuuris ja riigijuhtimises.

Lisaks murele Eesti tuleviku pärast, oli kahe perioodi demokraatia tähendusväljas sarnasusi teisigi. Nii domineeris iseloomustavate väidete seas sõnum demokraatiast kui rahva võimust. Kui aastatel 1991–1992 (taas)tutvustati rahvale seda, mis nõukogude ajal oli olnud vaid unistus: võimalust reaalselt võimu teostamisel osaleda, siis aastatel 2011–2012 oli demokraatiast kui rahva võimust rääkimine otsekui sõnum Eesti poliitikutele ning ärgitus kodanikele: tuletati meelde, kelle käes peab demokraatias olema otsustusõigus.

Pigem oli ajavahemike demokraatiakäsitlus (nii väited iseenesest kui ka väidete esitamise kontekst) siiski erinev kui sarnane. Selle taga on vaadeldavatel perioodidel valitsenud erinev poliitiline olukord: analüüsides töö tulemusena formuleerunud demokraatiaväiteid konkreetsel ajaperioodil valitsenud poliitilise olukorra ja sündmuste kontekstis selgus, et poliitiline olukord mõjutab demokraatiast kõnelemist kõige otsesemal viisil ning demokraatia mõiste teatud ajaperioodil sisustab see, mis on ühiskonnas aktuaalne. See kehtib nii hinnangulise ja normatiivse kui ka demokraatiat iseloomustava tähendusvälja kohta.

Summary

The usage of the term democracy in Estonian media at the time Estonia restored its independence and in years 2011–2012.

The aim of this masterthesis is to find out how the term democracy was used, interpreted and defined at the time Estonia restored its independence (in 1991–1992) and again, in years 2011–2012. An answer is sought to a question whether and how the usage of the term has changed over the twenty years.

The source of analyses consists of 520 articles (published in the newspaper Postimees in 1991–1992 and 2011–2012) in which the term democracy has been used. In all, democracy was mentioned by 329 different authors among whom politicians, scientists and journalists prevailed. Taking the context of the sentences in which the term was used into account, statements about the democracy were formed and classified into three groups: 1) defining and characterising; 2) evaluative and 3) advocative. As a next step, the thematical categorisation was carried out. As a result the most popular topics connected with democracy were distinguished.

In articles written immediately after the restoration of Estonia's independence the democratic developments in Estonia were not often assessed nor evaluated. The main focus was put on describing the main features of democracy. Hopes for the Estonia's successful transformation were expressed as well as the need to build up the state structures following the principles characteristic to democratic states. However, next to hopes concern about the future appeared – besides mentioning the factors that can affect the democratic order in Estonia the fear of falling back to the authoritarian order was expressed.

Expression of concern about the Estonia's (future) well being is also typical for the years 2011–2012. Although Estonia has been positively evaluated by many of the international democracy indexes, there are some that have drawn attention to several shortcomings, e.g. shortcomings in political culture. The discontent with the political situation in Estonia can clearly be seen in articles written in 2011 to 2012: the crisis of democracy that was widely discussed about was directly associated with problems in the Estonia's political culture.

Besides the expression of fear about Estonia's future, other similarities in the semantic field of the usage of this term can be distinguished in both of the given periods. For example, in

both of the periods democracy was introduced as the rule of people. In years 1991–1992 Estonian citizens were re-introduced to something that was only to be dreamed of during the time of the Soviet occupation – they were provided with an opportunity to take over the supreme power of the state (as it was stated in the Estonia’s constitution, the supreme power of state is vested in the people). In years 2011–2012 the messages about democracy as the rule of people were used as an objection to deeds and arguments expressed by high-ranking politicians, including the members of Estonian government: the latter were often reminded who were the real power-holders in the democratic Estonian state.

However, when comparing the usage of the term democracy in the given periods differences rather than similarities prevailed. This can be explained with differences in political situation. As a result of this research it can be said that the political situation directly affects the ways the term democracy is used: the meaning of democracy at a certain moment of time depends on what is actual in the society at that time. This is true for the evaluative and advocative as well as for the defining and characterising semantic fields of democracy.

Kasutatud kirjandus

- Aalberg, T. & J. Curran. (2012). *How media inform democracy: a comparative approach*. Routledge.
- Aarts, K., A. Fladmoe & J. Strömbäck. (2012). Media, Political Trust, and Political Knowledge. A comparative Perspective. Aalberg, T. & J. Curran (toim.). *How media inform democracy : a comparative approach*. Routledge.
- Blommaert, J. (2005). *Discourse. A Critical Introduction*. Cambridge University Press.
- Bourdieu, P. (2003). *Praktilised põhjused. Teoteooriast*. Tänapäev.
- Arujärv, E. (2006). Demokraatia tuumast. *Päevaleht*, 7. detsember.
- Chou, M (2011). When Democracies Fail. *Political Studies Review*, 9: 344–356.
- Collier, D. & S. Levitsky (1997). Democracy ‘With Adjectives’: Conceptual Innovation in Comparative Research. *World Politics* 49: 430–451. URL (kasutatud 13.04.2013) <http://polisci.berkeley.edu/people/faculty/CollierD/Collier-Levitsky%20DWA.pdf>.
- Dahl, R. A. (1989). *Democracy and its critics*. Yale University Press.
- Dahl, R. A. (2000). *On Democracy*. Yale University Press.
- Dalton, R. J., D C. Shin & W. Jou. (2007). Popular Conceptions of the Meaning of Democracy: Democratic Understanding in Unlikely Places. CSD Working Papers, Center for the Study of Democracy, UC Irvine. URL (kasutatud 2.07.2013) <http://www.escholarship.org/uc/item/2j74b860>.
- Davies, L (1999). Comparing Definitions of Democracy in Education. *Compare*, 29 (2): 121–140.
- Dryzek, J. S. & L. T. Holmes. (2002). *Post-Communist Democratization. Political discourses across thirteen countries*. Cambridge University Press.
- Freedom House. *Nations in Transit*. URL (kasutatud 2.03.2013) <http://www.freedomhouse.org/report/nations-transit/2012/estonia>.

- Graber, D. (2005). *Politische Kommunikation in Deutschland: Medien und Politikvermittlung im demokratischen System*. VS Verlag für Sozialwissenschaften, URL (kasutatud 11.03.2013)
http://www.amazon.de/Politische-Kommunikation-Deutschland-Politikvermittlung-demokratischen/dp/3531176102/ref=sr_1_1?s=books&ie=UTF8&qid=1365754416&sr=1-1&keywords=politische+kommunikation+in+deutschland#reader_3531176102.
- Gunther, R. & A. Mughan. (2000). *Democracy and the Media. A Comparative Perspective*. Cambridge University Press.
- Harta 12. URL (kasutatud 12.02.2013)
<http://petitsioon.ee/harta12>.
- Hoffman, L. H (2013). When the World Outside Gets Inside Your Head: The Effects of Media. Context on Perceptions of Public Opinion. *Communication Research*, 40(4): 463–485.
- Lane, J. E. & S. Ersson. (2003). *Democracy. A comparative approach*. Routledge.
- Lauristin, M. Inimene ja ühiskond. (2013). Heidmets, M (toim.). *Eesti Inimarengu Aruanne*. Eesti Koostöökogu, URL (kasutatud 16.05.2013)
<http://www.kogu.ee/wp-content/uploads/2013/05/EIA20122013.pdf>.
- Lijphart, A. (2009). *Demokraatia mustrid: valitsemisvormid ja nende toimimine kolmekümne kuues riigis*. Tallinn: Riigikogu Kantselei, Eesti Rahvusraamatukogu.
- Lucas, J. (2012). Poolihääli demokraatia kiituseks. *Postimees*, 21. jaanuar.
- Meikar, S. (2012). Erakondade rahastamisest. *Ausalt. Postimees*, 22. mai.
- Morlino, L. (2011). *Changes for Democracy: Actors, Structures, Processes*. Oxford: Oxford University Press, URL (kasutatud 20.03.2013)
<http://www.oxfordscholarship.com/view/10.1093/acprof:oso/9780199572533.001.0001/acprof-9780199572533>.
- Mölder, M (2010). Meanings of Democracy in Estonia: An Analysis of Focus Group Discussions. *Critical Approaches to Discourse Analysis across Disciplines*, 1: 38–53. URL (kasutatud 20.06.2013)

http://cadaad.net/files/journal/CADAAD%202010_Moelder.pdf.

- Mölder, M. & V. Pettai. Vabadus ja demokraatia. (2013). Heidmets, M (toim.). *Eesti Inimarengu Aruanne*. Eesti Koostöökogu, URL (kasutatud 18.05.2013)
<http://www.kogu.ee/wp-content/uploads/2013/05/EIA20122013.pdf>.
- Pettai, I. (2006). Demokraatia reitingutest. Proos, I (töörühma juht). *Raport "Demokraatia ja rahvuslikud huvid"*. Eesti Avatud Ühiskonna Instituut ja Avatud Eesti Fond. Tallinn, URL (kasutatud 8.03.2013)
<http://ebookbrowse.com/demokraatia-ja-rahvuslikud-huvid-pdf-d124433985>.
- Pietrzyk, I. D (2003). Democracy or Civil Society?. *Politics*, 23 (1): 38–45.
- Raud, R. (2004). Demokraatia muutumised muutavas maailmas. *Sirp*, 14. mai.
- Schmitter, P. C. & T. L. Karl (1991). What Democracy is ... And is not. *Journal of Democracy*, 2 (3): 75–88.
- Rannut, M., Ü. Rannut & A. Verschik. (2003). *Keel. Võim. Ühiskond*. Sotsiolingvistika ja keelepoliitika õpik. OÜ Vali Press.
- Seppel, K. (2011). Democratic Discourse of the Estonian Political Leaders. Ettekanne. Nordic Political Science Association conference. *Models of Democracy: What Are They and Do They Travel?*. Vaasa, 9–12. august.
- Street, J. (2001). *Mass Media, Politics and Democracy*. Palgrave.
- Tarvel, P. (2002). *Demokraatia tulevik. Demokraatia liigitusest uusima ajaloo valgustusel*.
- Valge, J. (2012). Demokraatia versus diktatuur. *Postimees*, 18. november.
- Weidhorn, M (2013). The Dark Side of Democracy. *Midwest Quarterly*, 54(3): 226–243.
- Wiingaard, H. (1999). *Demokraatia – väärtuslik väljakutse*. Tõravere kirjastus.

Empiiriliseks analüüsiks kasutatud ajaleheartiklid

1. Grigorjan, R. (1991). Pimeduse ja sõjakommunistliku reaktsiooni võimu ees. *Postimees*, 24. august
2. Nutt, M. (1991). Paleepöörde areng. *Postimees*, 27. august
3. Aasmäe, H. (1991). Kolm aastat pärast laulvat revolutsiooni. *Postimees*, 29. august
4. Muuli, K. (1991). Raske valik. *Postimees*, 30. august
5. Rootsi välisministri kõne Eesti parlamendis 29. augustil 1991. (1991). *Postimees*, 31. august
6. Kaalep, A. (1991). Pühendus põhiseadusetegijaile. *Postimees*, 4. september
7. Rull, I. (1991). Rein Taagepera rahvahääletusest, Rahvakeskparteist ja idapiirist. *Postimees*, 10. september
8. Niinemets, A. (1991). Vasakpoolse mõtteviisi lubatavus on demokraatia baromeeter. Intervjuu Juhan Tammega. *Postimees*, 12. september
9. Kostabi, I. (1991). Prokuratuur ei tohi olla omaette võim riigis. Intervjuu Ando Lepsiga. *Postimees*, 12. september
10. Sarv, M. (1991). Lagle Parek: eesti rahvas tajub vabaduse raskust ja vastutust. *Postimees*, 13. september
11. Rull, I. (1991). Valigem sõnu. *Postimees*, 14. september
12. Ambre, A. (1991). Ärka, Eestimaa!. *Postimees*, 14. september
13. Tammer, E. (1991). Põhiseaduslikud probleemid?. Intervjuu Ando Lepsiga. *Postimees*, 18. september
14. Kaplinski, J. (1991). Demokraatia ja demagoogia. *Postimees*, 19. september
15. Endre, S. (1991). Sirje Endre: „Meie ajakirjandus ei ole vaba”. *Postimees*, 19. september
16. Tammer, E. (1991). Mart Laar: Strasbourg`is läks väga hästi. *Postimees*, 23. september
17. Muuli, K. (1991). Pirukas on lauale kantud. *Postimees*, 23. september

18. Niidusaar, K. (1991). Dvigatel oli ja on. Kas ka jääb?. *Postimees*, 24. september
19. Laar, M. (1991). Jaan Tõnissoni Instituut alustab hooaega. *Postimees*, 25. september
20. Kaalep, A. (1991). Mart Laarile – ikka jälle Jaan Tõnissonist. *Postimees*, 28. september
21. Tulp, E. (1991). Iseseisvus ja rahvuslik julgeolek. *Postimees*, 30. september
22. Tammer, E. (1991). Uuendatud interliikumine. Intervjuu Alla Kallasega. *Postimees*, 1. oktoober
23. Kraak, V. (1991). Vastamata küsimused. *Postimees*, 1. oktoober
24. Susi, A. (1991). Põhiseaduse vaimust. *Postimees*, 7. oktoober
25. Valge, J. (1991). Lugupeetud Ain Kaalep. *Postimees*, 7. oktoober
26. Taagepera, R. (1991). Kas Taani või Kreeka moodi?. *Postimees*, 8. oktoober
27. Iseseisvuse taastamise raske tee. (1991). *Postimees*, 11. oktoober
28. Rull, I. (1991). Jaak Allik valitsusjuhist ja erakonnastumisest. *Postimees*, 12. oktoober
29. Ojasalu, A. (1991). Vasakpoolne alternatiiv. *Postimees*, 14. oktoober
30. Susi, A. (1991). Põhiseaduse ja riigi valitsemine. *Postimees*, 16. oktoober
31. Allik, J. (1991). Jaak Allik opositsioonist ja idapoliitikast. *Postimees*, 16. oktoober
32. Kukk, K. (1991). Kukatamisiha ehk Hingevajadus teatri järele. *Postimees*, 22. oktoober
33. Jõeriüt, J. (1991). Ülemnõukogu töövõimest. *Postimees*, 23. oktoober
34. Rull, I. (1991). Suur pauk Savisaarelt?. *Postimees*, 25. oktoober
35. Kask, P. (1991). Eesti demokraatia – kas puust või rauast? (Ohud konfliktid, nihked ja paradoksid). *Postimees*, 26. oktoober
36. Lepik, A. (1991). Üks ülesanne on täidetud. *Postimees*, 28. oktoober
37. Jullinen, T. (1991). Põhiseadus pole imerohi. *Postimees*, 28. oktoober
38. Kadastik, M. (1991). Läbi komplekside tähtede poole. *Postimees*, 29. oktoober
39. Ruus, U. (1991). Põhiseaduse kaitseks. *Postimees*, 30. oktoober

40. Kaplinski, J. (1991). Pendel kõigub. *Postimees*, 2. november
41. Laps, A. (1991). Presidendi peab valima rahvas. *Postimees*, 6. november
42. AlaS. (1991). Jaan Tõnissoni Instituut hakkab arendama parempoolset ilmavaadet. *Postimees*, 8. november
43. Adams, J. (1991). Jüri Adams põhiseaduse eelnõust ja valimistest. *Postimees*, 9. november
44. Rull, I. (1991). Täna sed noored ja homme poliitika. *Postimees*, 12. november
45. Muuli, K. (1991). Kui kokkuleppele ei jõuta, siis tuleb hakata valitsust vahetama. Intervjuu Liia Hänniga. *Postimees*, 13. november
46. Raju, O. & Grigorjan, R. (1991). Demokraatia sünnib valuliselt. *Postimees*, 14. november
47. Linntamm, R. R. (1991). Kas sotsialism, anarhia või rahvuslik demokraatia? *Postimees*, 15. november
48. Hänni, L. & Hänni, U. (1991). Vaade tsentrist. *Postimees*, 19. november
49. Tammer, E. (1991). Mis on siis lahti? Intervjuu Marju Lauristiniga. *Postimees*, 21. november
50. Jarne, A. Miski inimlik pole neile võõras. *Postimees*, 25. november
51. Raudvassar, V. (1991). (Sõja)väeta Eestist ja väetist inimesest. *Postimees*, 28. november
52. Linntamm, R. R. (1991). 7 x 3. *Postimees*, 28. november
53. Muuli, K. (1991). Diktatuuri tiritamm. *Postimees*, 29. november
54. Hanson, G. (1991). Lugejatega vestleb. *Postimees*, 29. november
55. Made, V. & U. Klaas. (1991). Noored ja poliitika. *Postimees*, 2. detsember
56. Rull, I. (1991). Mis saab põhiseaduse eelnõust?. *Postimees*, 6. detsember
57. Laar, M. (1991). Valitsusreformi ootel. *Postimees*, 9. detsember
58. Taagepera, R. (1991). Kas vahekohtunik võib väravasse lüüa?. *Postimees*, 11. detsember

59. Otsmaa, H. (1991). Vabadusvõitlus ei ole lõppenud. *Postimees*, 12. detsember.
60. Sarv, M. (1991). Tartus sündis erakondade ümarlaud. *Postimees*, 13. detsember
61. Kalmre, V. (1991). Keisrikukutamine volikogus jätkub. *Postimees*, 14. detsember
62. Mürk, K. (1991). Jaak Tamm: “Koonderakond on nüüd tõesti opositsioonipartei”.
Intervjuu Jaak Tammega. *Postimees*, 14. detsember
63. Muuli, K. (1991). Marju Lauristin: inimesel peab olema võimalus tellida vähemalt
kahte ajalehte ja ühte-kahte ajakirja. Intervjuu Marju Lauristiniga. *Postimees*, 17.
detsember
64. Muuli, K. (1991). Milose Venus Toompeal. *Postimees*, 19. detsember
65. Sarv, M. (1991). Erakondade ümarlaud võtab Tartu asjad oma asjaks. *Postimees*, 19.
detsember
66. Telgmaa, J. (1991). Hea kolleeg, Peet Kask!. *Postimees*, 20. detsember
67. Muuli, K. (1991). Ivar Raig teeb Edgar Savisaarele ettepaneku valitsusest lahkuda.
Intervjuu Ivar Raigiga. *Postimees*, 20. detsember
68. Jarve, A. Jõulupoliitika. *Postimees*, 24. detsember
69. Müüripeal, M. (1991). Mis on maamajandus?. *Postimees*, 24. detsember
70. Nugis, Ü. (1991). Aastalõpuintervjuu. *Postimees*, 30. detsember
71. Rüütel, A. (1992). Aastavahetuseintervjuu. *Postimees*, 1. jaanuar
72. Lauristin, M. (1992). Riigivõimu küsimus. *Postimees*, 3. jaanuar
73. Ristkok, A. & E. M. Graf. (1992). Põhiseadus ei taga demokraatiat. *Postimees*, 6.
jaanuar
74. Sarv, M. (1992). Solidaarsusest Eesti ajakirjanduses. *Postimees*, 7. jaanuar
75. Kannik, I. (1992). Miks Isamaa Koonderakonnaga ühte ei heitnud. *Postimees*, 7.
jaanuar
76. Tusti, M. (1992). Sõnavabadus ja sõjaseisukord põhiseaduse eelnõus. *Postimees*, 7.
jaanuar
77. Allik, J. (1992). Põhiseaduse saladus. *Postimees*, 9. jaanuar

78. Kirs, E. (1992). Põhiseadusega sundseisus. *Postimees*, 10. jaanuar
79. Kask, P. (1992). Ülemnõukogu eelviimane aasta. *Postimees*, 11. jaanuar
80. Telgmaa, J. (1992). Mis tingib punaideoloogia toitepinnase jätkuva uuslainemise. *Postimees*, 13. jaanuar
81. Rull, I. (1992). Sotsiaaldemokraatlik alternatiiv uuenevas Eestis. *Postimees*, 14. jaanuar
82. Muuli, K. (1992). Eriolukord – kas majanduslik või poliitiline?. *Postimees*, 17. jaanuar
83. Raun, O. (1992). Viimane aeg. *Postimees*, 18. jaanuar
84. Jõeriüt, J. (1992). Valitsuskoalitsioon sündis. Kui kauaks?. *Postimees*, 21. jaanuar
85. Edgar Savisaare kõne ülemnõukogus. (1992). *Postimees*, 23. jaanuar
86. Made, V. (1992). Kes lööks „korra majja”?. *Postimees*, 28. jaanuar
87. *Postimees*. (1992). Parlament ja president. Mis saab edasi?. 29. jaanuar
88. Põldvere, K. (1992). Viisakam tervitab esimesena. *Postimees*, 31. jaanuar
89. Ginter, J. (1992). Demokraatia ei ole parteide diktatuur. *Postimees*, 3. veebruar
90. Eesti Kongressi avaldus. (1992). *Postimees*, 4. veebruar
91. Maandi, J. (1992). Erakondadeta demokraatia võimatusest. *Postimees*, 4. veebruar
92. Alatalu, T. (1992). See magus sõna – võim. *Postimees*, 5. veebruar
93. Ruutsoo, R. (1992). Valik tuleb teha rahval. *Postimees*, 6. veebruar
94. Reinla, A. (1992). Kone pihku ja tuli peale?. *Postimees*, 6. veebruar
95. Veidemann, R. (1992). Millal väsitakse vihkamast?. *Postimees*, 11. veebruar
96. Taagepera, R. (1992). Uue valitsuse mesinädalad. *Postimees*, 11. veebruar
97. Nutt, M. (1992). Mida oodata ajutiselt valitsuselt. *Postimees*, 12. veebruar
98. Ariko, E. (1992). Toetus Eesti parteidele. *Postimees*, 15. veebruar
99. Rull, I. (1992). Lootused Koonderakonnal. *Postimees*, 20. veebruar

100. Paju, T. (1992). Eestimaast ei saa ärikat. Intervjuule vastavad T. Kelam ja Leito. *Postimees*, 25. veebruar
101. Mathiesen, M. (1992). Mis saab edasi?. *Postimees*, 26. veebruar
102. Kaalep, A. (1992). Hoidkem kokku, meid on palju!. *Postimees*, 28. veebruar
103. Nutt, M. (1992). Kes on Eesti rahvusradikaalid?. *Postimees*, 4. märts
104. Mäe, A. & K. Liebert. Eksiilminister eksib. *Postimees*, 4. märts
105. Laaneots, A. (1992). Eesti Vabariigi rahvusliku julgeoleku kontseptsiooni alused. *Postimees*, 5. märts
106. Meremaa, O. (1992). Rahvusradikaalid kompartei asemel nudistide vastu. *Postimees*, 12. märts
107. Laanemäe, R. (1992). Lugejatega vestleb Riho Laanemäe. *Postimees*, 14. märts
108. Rull, I. (1992). Paragrahv 8. *Postimees*, 17. märts
109. Hint, M. (1992). Keel ja demokraatia. IV (viimane). *Postimees*, 17. märts
110. Jullinen, T. (1992). Tuntud mehed veekausil. *Postimees*, 21. märts
111. Roosaare, J. (1992). Jaak Roosaare: põhiseaduse eelnõu on vastuvõtmiseks küps. *Postimees*, 27. märts
112. Ristkok, A. (1992). Õigus valida ja õigus olla valitud. *Postimees*, 30. märts
113. Kukk, K. (1992). Sulide aeg ei ole veel möödas. *Postimees*, 1. aprill
114. Kauba, T. (1992). Mõned küsimused põhiseaduse kohta ehk mida me sealt otsime. *Postimees*, 7. aprill
115. Rõuk, V. (1992). Mida tähendas 12. märts 1934 Eesti demokraatiale. *Postimees*, 11. aprill
116. Raig, I. (1992). Balti riikide koostöö – kas anakronism või vajadus. *Postimees*, 16. aprill
117. Lepasaar, T. (1992). Peame teadvustama ühishuvid. *Postimees*, 24. aprill
118. Telgmaa, J. (1992). Piiridest. *Postimees*, 28. aprill
119. Jarne, A. (1992). Väike riik, sa oled valinud raske tee. *Postimees*, 30. aprill

120. Kirs, E. (1992). Eelnõu läbikukkumisel sõltub kõik ülemnõukogust. *Postimees*, 6. mai
121. Nutt, M. (1992). Mis on äärmuslus poliitikas?. *Postimees*, 6. mai
122. Pragi, U. (1992). Milline riik on majanduse vaenlane. *Postimees*, 6. mai
123. Kask, P. (1992). Mida uut tõi riigikogu valimise seadus?. *Postimees*, 7. mai
124. Alatalu, T. (1992). Termidoor tuli kergelt kätte ehk Eesti revolutsioon oli parim maailmas. *Postimees*, 8. mai
125. Lapõnin, A. (1992). Vasak- ja parempoolsed. *Postimees*, 9. mai
126. Sikk, J. (1992). Halli kivi sees. *Postimees*, 11. mai
127. Nikolai B. (1992). Professor ikka sõiduvees. *Postimees*, 14. mai
128. Susi, A. (1992). Tuld põhiseaduse pihta! või põhiseaduse kaitseks. *Postimees*, 15. mai
129. Kaalep, A. (1992). Kelle ja mille poolt hääletada. *Postimees*, 16. mai
130. Kostabi, I. (1992). Kes tahab, see õpib. *Postimees*, 18. mai
131. Kreitzberg, P. (1992). Eesti hariduse olukord. *Postimees*, 18. mai
132. Kärtner, H. (1992). Kõik ei pääsegi aiamaale. *Postimees*, 25. mai
133. Ristkok, A. (1992). Kuidas saada rahvavaenlaseks. *Postimees*, 26. mai
134. Alatalu, T. (1992). Vanadele juhtidele uued elulood. *Postimees*, 28. mai
135. Viikman, A. (1992). Tõsiselt, täitsa tõsiselt. *Postimees*, 4. juuni
136. Anton, O. (1992). Opositsioonist. *Postimees*, 8. juuni
137. Kaer, J. (1992). Presidendiks kas või telefoni post. *Postimees*, 8. juuni
138. Vahtre, L. (1992). Kas näiline või tegelik järjepidevus?. *Postimees*, 9. juuni
139. Made, T. (1992). Elu pärast referendumit. *Postimees*, 13. juuni
140. Laane, E. (1992). Enne kaalu, siis otsusta. *Postimees*, 15. juuni
141. Laar, M. (1992). Kas kordub aasta 1932?. *Postimees*, 15. juuni

142. Kama, K. (1992). Tänavapoliitika võib kehvades majandusoludes vägagi aktiivseks muutuda. *Postimees*, juuni
143. Kähr, J. (1992). Kaks vastukaja ühele avalikule kirjale. *Postimees*, 19. juuni
144. Parve, V. (1992). Vaja on valida enne valimisi. *Postimees*, 20. juuni
145. Jullinen, T. (1992). Turumajandus, demokraatia ja poliitiline stabiilsus. *Postimees*, 22. juuni
146. A. P. (1992). Kõigest kaks lauset. *Postimees*, 22. juuni
147. Tedrema, H. (1992). Kes tegi? Ise tegi!. *Postimees*, 29. juuni
148. Jullinen, T. (1992). Rahvahääletus toimunud, valimised tulemas. *Postimees*, 3. juuli
149. Nutt, M. (1992). Rahvas usaldab „Isamaa” ja ERSP seisukohta. *Postimees*, 6. juuli
150. Rüütli, Vähi ja Nugise pöördumine Eestimaa rahva poole. (1992). *Postimees*, 13. juuli
151. Rull, I. (1992). Valitakse presidenti. Võimalikud variandid. *Postimees*, 16. juuli
152. Jullinen, T. (1992). Erakonnad ja kildkondlikkus. *Postimees*, 21. juuli
153. Kadastik, M. (1992). Sulid või suurmehed?. *Postimees*, 22. juuli
154. Jaanson, K. (1992). Lõhestumuse kaitseks. *Postimees*, 11. august
155. Rull, I. (1992). Nimed on teada. *Postimees*, 13. august
156. Vihalemm, P. & R. Vihalemm. (1992). Valimised/reklaam. *Postimees*, 20. august
157. Jullinen, T. (1992). Koostöö ja tasakaal. *Postimees*, 27. august
158. Anton, O. (1992). Poliitiku tähtsaim omadus on vastutusvõime. *Postimees*, 9. september
159. Kostabi, I. (1992). Intervjuu presidendikandidaat Rein Taageperaga. *Postimees*, 11. september
160. Muuli, K. (1992). Liia Hänni: kallaletung Lennart Merile on kahekordselt alatu. Intervjuu Liia Hänniga. *Postimees*, 11. september
161. Hansson, A. (1992). Kas Riigikogu vajab majandusmehi?. *Postimees*, 14. september
162. Rüütel, A. (1992). Eesti suudab. *Postimees*, 14. september

163. Nutt, M. (1992). Isamaa sihid ja parempoolne maailmavaade. *Postimees*, 16. september
164. Ingrid H. (1992). Kahtlused närivad hinge. *Postimees*, 17. september
165. H. K. (1992). Kõigest kaks lauset. *Postimees*, 17. september
166. Jarne, A. (1992). Valimiskampaania sangarid ja ohvrid. *Postimees*, 24. september
167. Tae, A. (1992). Kas tõeline või pseudodemokraatia?. *Postimees*, 26. september
168. Kostabi, I. (1992). Kas täieline demokraatia või täieline tsentralism?. *Postimees*, 29. september
169. Jullinen, T. (1992). Keskel on kindlam. *Postimees*, 29. september
170. Kadastik, M. (1992). Kõik. *Postimees*, 6. august
171. Kirs, E. (1992). Nõmme operetivabariik ei ole naljaasi. *Postimees*, 9. oktoober
172. Taagepera, R. (1992). Leppe- ja esindusdemokraatia. *Postimees*, 15. oktoober
173. Jullinen, T. (1992). Kas demokraatia on Eestisse jõudnud?. *Postimees*, 17. oktoober
174. ETA. (1992). Veelkord leppe- ja enamusdemokraatiast. *Postimees*, 19. oktoober
175. Rull, I. (1992). Jüri Toomepuu räägib rahva nimel. Intervjuu Jüri Toomepuuga. *Postimees*, 20. oktoober
176. Kostabi, I. (1992). Kuidas kommenteerida riigikogu. *Postimees*, 21. oktoober
177. Hallaste, I. (1992). Põhiseadus sätestab enamusedemokraatia. *Postimees*, 21. oktoober
178. Kask, P. (1992). Riigikogu legitiimsusest. *Postimees*, 23. oktoober
179. Vabar, M. (1992). Kas nomenklatuur-spekulatiivse majanduspoliitika jätkamine rahvusradikaalsete loosungite kattevarjus?. *Postimees*, 26. oktoober
180. Uljas, T. (1992). Uuest valitsusest erakonniti ja arvude keeles. *Postimees*, 28. oktoober
181. Parmasto, E. (1992). Veel ühest koalitsioonist ehk palju jama hariduse ja teaduse kohta. *Postimees*, 28. oktoober
182. Jaanson, K. (1992). Ettevaatust – antiparlamentarism!. *Postimees*, 30. oktoober

183. Pärtel, R. (1992). Kas elatustaseme langus või moraali langus?. *Postimees*, 2. november
184. Taagepera, R. (1992). Kodurahu. *Postimees*, 5. november
185. Anton, O. (1992). Üks kuu möödab, 28 kuud ees. *Postimees*, 6. november
186. Alaküla, A. (1992). Dollaridemokraatia. *Postimees*, 7. november
187. Kärtner, H. (1992). Erakonnad ja kohalikud valimised. *Postimees*, 9. november
188. Kalmre, V. (1992). Ajakirjandus ja võim vastamisi. *Postimees*, 16. november
189. Betlem, J. (1992). Vaba ajakirjanduse kaitseks. *Postimees*, 20. november
190. Villem, A. (1992). Uuendused ei tule kergelt. *Postimees*, 21. november
191. Kostabi, I. (1992). Eestis räägitakse kuningriiklusest, aga iga siinne vald ongi juba kuningriik. Intervjuu Jaanus Raidaliga. *Postimees*, 25. november
192. Toots, A. (1992). Kas konservatismi õitseag tulekul?. *Postimees*, 25. november
193. Eesti presidendi Lennart Meri kõne NATO nõukogus 25. novembril 1992. (1992). *Postimees*, 27. november
194. Kostabi, I. (1992). Intervjuu Riigikogu saadikurühma Eesti Kodanik esimehe Jüri Toomepuuga. *Postimees*, 27. november
195. Jullinen, T. (1992). Kolmveerand sajandit Eesti riiklust. *Postimees*, 28. november
196. Maruste, R. (1992). Inimõigused ja Eesti. *Postimees*, 7. detsember
197. Turbas, E. (1992). Kas eestlastest peab saama kerjusrahvas?. *Postimees*, 8. detsember
198. Allik, J. (1992). Veel kord rahvuslikust leppimusest. *Postimees*, 12. detsember
199. Jarne, A. (1992). Aastalõpuintervjuu. Intervjuu Rein Taageperaga. *Postimees*, 21. detsember
200. R. B. (1992). Kõigest kaks lauset. *Postimees*, 28. detsember
201. Veidemann, A. (2011). Sisuliselt demokraatiast!. *Postimees*, 22. august
202. Ilves, T. H. (2011). Teeme Eesti suuremaks. *Postimees*, 22. august
203. Ideon, A. (2011). Ilvese-Tarandi teises väitluses demonstreeriti silmaringi. *Postimees*, 23. august

204. Maruste, R. (2011). Otse või kaude. *Postimees*, 23. august
205. Postimees. (2011). Juhtkiri: noaskandaal Keskerakonnas. 25. august
206. Ratas, J. (2011). Üksmeelne poliitika on võimalik. *Postimees*, 26. august
207. Postimees. (2011). Juhtkiri: Põhjala-Balti telg: tagasi tulevikku. 26. august
208. Tarand, I. (2011). Seekord mitte tehtagu, vaid teeme ära!. *Postimees*, 26. august
209. ELi asjade direktor: valitsus võiks olla palju avatum. (2011). *Postimees*, 27. august
210. Sutrop, U. (2011). Ilves peaks jätkama presidendina. *Postimees*, 29. august
211. Postimees. (2011). Juhtkiri: teine võimalus. 30. august
212. Tohvri, E. (2011). Erakonna agoonia. *Postimees*, 30. august
213. Mutt, M. (2011). Eesti mäng – pastor ja pajats. *Postimees*, 30. august
214. Mölder, M. (2011). Küsimata küsimused. *Postimees*, 31. august
215. Raig, I. (2011). Stabiilsusmehhanism nõuab rahvahääletust. *Postimees*, 2. september
216. Treufeldt, I. (2011). Uued asotsiaalid. *Postimees*, 3. september
217. Kalda, M. (2011). Kas ülikool teeb teadust või toodab viini vorstikesi?. *Postimees*, 3. september
218. Meikar, S. (2011). Erakondade võlad ja turvarisk. *Postimees*, 8. september
219. Postimees. (2011). Juhtkiri: ohtlik maailm. 10. september
220. Ilves, T. H. (2011). Riigikogu liikmed, julgege küsida!. *Postimees*, 13. september
221. Samoson, A. (2011). 160 sõna ja teadus (-põhine jätkusuutlikkus) tehtud!?. *Postimees*, 17. september
222. Kirikureformijate üleskutse: humanistliku kristluse manifest. (2011). *Postimees*, 20. september
223. Korv, N. (2011). Nalja kui palju. *Postimees*, 22. september
224. Roose, E. (2011). Kes tappis demokraatia?. *Postimees*, 26. september
225. Pino, J. (2011). Võtke südant, luteri ludrid!. *Postimees*, 28. september

226. Strider, R. (2011). Rebiya Kadeer: olen igat sorti radikalismi vastu! Intervjuu Rebiya Kadeer'iga. *Postimees*, 30. september
227. Valge, J. (2011). Silmakirjaühiskonna lõpu eel. *Postimees*, 1. oktoober
228. Rull, I. (2011). Populistide partei tuleb niikuinii. *Postimees*, 3. oktoober
229. *Postimees*. (2011). Juhtkiri: tegusat teist ametiaega! 11. oktoober
230. *Postimees*. (2011). Juhtkiri: valimiste kirsikompott ja vanemapension. 13. oktoober
231. Stroh, L. (2011). Ehitagem inimlikult!. *Postimees*, 13. oktoober
232. Meikar, S. (2011). Uus maailmakord?. *Postimees*, 15. oktoober
233. Kaljulaid, K. (2011). Puhta südamega laulupeole. *Postimees*, 17. oktoober
234. Ideon, A. (2011). Mihkel Oviir: riik on endaga liiga rahul. Intervjuu Mihkel Oviiriga. *Postimees*, 17. oktoober
235. Ammas, A. (2011). Vene kooli ajalooõpetaja: Eesti ajaloo tunnis on sisu tähtsam kui keel. Intervjuu Pavel Alonoviga. *Postimees*, 19. oktoober
236. Randoja, E. (2011). Noored arutavad suuri teemasid. *Postimees*, 25. oktoober
237. Saar, H. (2011). Kas peaminister valetab?. *Postimees*, 27. oktoober
238. Mäeltsemees, S. (2011). Haldusreform – mis saab pärast?. *Postimees*, 27. oktoober
239. Kala, M. (2011). Eesti asi 2011 – Eesti riik. *Postimees*, 28. oktoober
240. Veldre, Ü. (2011). Mart lahutati, Miina pandi mehele...*Postimees*, 28. oktoober
241. Eslas, U. (2011). e-Ilimar. Intervjuu Marek Tammega. *Postimees*, 29. oktoober
242. Pullerits, P. (2011). Indrek Teder: mind on raske kõigutada. Intervjuu Indrek Tederiga. *Postimees*, 29. oktoober
243. Kulbok, K. (2011). Pilguheit ajas kümme aastat tagasi. *Postimees*, 31. oktoober
244. Leppik, I. (2011). Eestis on sügav demokraatiakriis. *Postimees*, 1. november
245. Ergma, E. (2011). Akadeemilisest proletariaadist. *Postimees*, 2. november
246. Maruste, R. (2011). Eesti õiguskorral ei ole midagi häda. *Postimees*, 2. november
247. Mutt, M. (2011). Loodus paneb asjad paika. *Postimees*, 3. november

248. Karnau, A. (2011). Poliitiliste huvide summa. *Postimees*, 10. november
249. Saar, J. (2011). Žižek, Breivik ja radikaliseerumise lõks. *Postimees*, 12. november
250. Eslas, U. (2011). Kultuur ja demokraatia. *Postimees*, 14. november
251. Veidemann, R. (2011). Otsustavaid lööke pöörutanud vasara murdumine. *Postimees*, 19. november
252. Ideon, A. (2011). Märgiline Toompea haamrihoidja. *Postimees*, 19. november
253. Raag, I. (2011). Suuremeelsusest ja hirmudest. *Postimees*, 19. november
254. Jaanson, K. (2011). Teeme hoopis teistmoodi. *Postimees*, 22. november
255. Lobjakas, A. (2011). Turg kui võim. *Postimees*, 25. november
256. Vseviov, D. (2011). Kuidas määratleda lõppu? *Postimees*, 26. november
257. Kala, M. (2011). Ajakirjanduse müüdid. *Postimees*, 28. november
258. Drikk, I. (2011). Garri Raagmaa: maakonna tasandile on vaja võimu juurde anda. Intervjuu Garri Raagmaaga. *Postimees*, 28. november
259. Eslas, U. (2011). Lucas: kui kõik oleksid nagu Eesti, poleks mingit kriisi. Intervjuu Edward Lucasega. *Postimees*, 9. detsember
260. Hänni, L. (2011). Ei taheta tegelda asjadega, mis hääli ei too. *Postimees*, 13. detsember
261. Kübar, U. (2011). DASA-pisi demokraatlikumaks?. *Postimees*, 14. detsember
262. Aavik, M. (2011). Parteide rahanälg. *Postimees*, 15. detsember
263. Raun, A. (2011). Sihtasutuste rahastamise eeskujuks tuuakse erandit. *Postimees*, 15. detsember
264. Raid, J. K. (2011). Poliitiku kodanikuargus. *Postimees*, 20. detsember
265. Raun, A. (2011). Tarastamine ja DASAndamine. *Postimees*, 21. detsember
266. *Postimees*. (2011). Juhtkiri: eelarve õigusriigi arvel. 21. detsember
267. Mälksoo, L. (2011). Aeg võtta põhiseadust tõsiselt. *Postimees*, 28. detsember
268. Leppik, I. (2011). Kas alandada riigilõive või rahvast?. *Postimees*, 29. detsember
269. Nestor, E. (2011). Raha poliitika tegemiseks. *Postimees*, 30. detsember

270. Meikar, S. (2011). Mitte ajaloo, vaid usu lõpp!. *Postimees*, 30. detsember
271. Ploompuu, T. (2011). Feodalismi arendamise sihtasutused. *Postimees*, 30. detsember
272. Kunnus, M. (2011). Loomuldasa Punamütsike ehk mida raamat inimesega teeb. *Postimees*, 31. detsember
273. Kõiv, S. (2011). Jaak Jõerüüt: me mõtleme liiga palju rahast. Intervjuu Jaak Jõerüütiga. *Postimees*, 31. detsember
274. Muuli, K. (2012). IRL valib esimehe, mitte kodurahu. *Postimees*, 6. Jaanuar
275. Ideon, A. (2012). DASAnduse võrsed. *Postimees*, 6. jaanuar
276. Port, M. (2012). Tallinnal puudub selgroog. *Postimees*, 7. jaanuar
277. Korv, N. (2012). Teerull tappis teo. *Postimees*, 12. jaanuar
278. *Postimees*. (2012). Juhtkiri: streigiga silmitsi. 18. jaanuar
279. President Ilvese avaldus. (2012). *Postimees*, 19. jaanuar
280. Tänavsuu, H. (2012). DASA asemel võiks olla RASA. *Postimees*, 24. jaanuar
281. Meikar, S. (2012). Puhastustuli on ainuke võimalus. *Postimees*, 24. jaanuar
282. Masso, I. A. (2012). Kas Euroopa on lagunemas?. *Postimees*, 31. jaanuar
283. Armin Kõomägi, tähelepanelik näppaja. (2012). Intervjuu Armin Kõomägi'ga. *Postimees*, 1. veebruar
284. Pau, M. (2012). Pere ja tervis püsivad tähtsad ajast hoolimata. Intervjuu Anu Realoga. *Postimees*, 10. veebruar
285. Jakobson, M. L. (2012). Aitäh, härra peaminister!. *Postimees*, 12. veebruar
286. *Postimees*. (2012). Juhtkiri: fooliumirevolutsioon monoloogi vastu. 13. veebruar
287. Vaarmann, U. (2012). Volikogu pole enam isegi kummitempel?. *Postimees*, 16. veebruar
288. Raag, I. (2012). Kannatuse jäävuse seadus? *Postimees*, 18. veebruar
289. Šokman, V. (2012). Kas poliitiline dialoog Tartus on võimalik?. *Postimees*, 21. veebruar

- 290.** Paet, U. (2012). Eesti peab kasvama nii maailmas kui ka Euroopas. *Postimees*, 21. veebruar
- 291.** Pärna, O. (2012). Ilves öelgu, mida pakub Eesti maailmale. *Postimees*, 22. veebruar
- 292.** Ilves, T. H. (2012). Mõelgem ja mõistkem täna, mis on see meie Eesti elu. *Postimees*, 24. veebruar
- 293.** Kaas, K. (2012). Au sammas. *Postimees*, 25. veebruar
- 294.** Aas, T. (2012). Maavalitsused on muutunud kasutuks. *Postimees*, 28. veebruar
- 295.** Postimees. (2012). Juhtkiri: kui noortel noortel peaks Eestis olema valimisõigus? 2. märts
- 296.** Postimees. (2012). Juhtkiri: demokraatia mängimine. 3. märts
- 297.** Kangur, P. (2012). Kes viis ära Tootsi kapsaraua?. *Postimees*, 3. märts
- 298.** Laidre, R. (2012). Maavalitsused teevad vajalikku tööd. *Postimees*, 9. märts
- 299.** Muuli, K. (2012). Unustatud lähiminevik. *Postimees*, 10. märts
- 300.** Tereping, A. R. (2012). Poliitiku tööandja. *Postimees*, 13. märts
- 301.** Meikar, S. (2012). Elu nagu Venemaal, aga parem. *Postimees*, 14. märts
- 302.** Ilves, T. H. (2012). Nõudkem noortelt rohkem kirjalikke töid. *Postimees*, 14. märts
- 303.** Saarts, T. (2012). Rahulolematuse tuli. *Postimees*, 15. märts
- 304.** Vikerkaar, V. (2012). Tagasi kooli. *Postimees*, 17. märts
- 305.** Lobjakas, A. (2012). Kaks Eesti riiki. *Postimees*, 19. märts
- 306.** Saarts, T. (2012). Pesuehtne leninlik tsentralism. *Postimees*, 20. märts
- 307.** Postimees. (2012). Juhtkiri: ajutine ärevus Savisaare õukonnas. 21. märts
- 308.** Ginter, C. & Jõks, A. (2012). Eesti õigusriik vajab tehnohooldust ehk mis on ühist Pühajärve põhikoolil ja ESMil. *Postimees*, 24. märts
- 309.** Valge, J. (2012). London, Berliin, Moskva ning Eesti 1934. aasta riigipööre. *Postimees*, 24. märts
- 310.** Sibrits, H. (2012). Kunstnik olgu teenäitaja. Intervjuu Peeter Jalakas'ega. *Postimees*, 29. märts

311. Meikar, S. (2012). Nii nad tapsidki teema. *Postimees*, 29. märts
312. Karis, K. (2012). Linlasest saab otsustaja. *Postimees*, 2. aprill
313. Postimees. (2012). Juhtkiri: kaalul on rohkem kui poliitika tegemise stiil. 5. aprill
314. Salu, M. (2012). Eesmärk ja vahend. *Postimees*, 7. aprill
315. Muuli, K. (2012). Raskes deliiriumis. *Postimees*, 7. aprill
316. Meikar, S. (2012). «Riikliku tapmisega» teeme kuklalasu väärtustele, mille nimel tasub üldse elada. *Postimees*, 9. aprill
317. Glikman, L. (2012). Häbistamine kogu Euroopa ees. *Postimees*, 10. aprill
318. Kallas, K. (2012). Riik on pagulased unarusse jätnud. *Postimees*, 11. aprill
319. Medijainen, E. (2012). Kas universaalne ajalooõpik on võimalik?. *Postimees*, 14. aprill
320. Korv, N. (2012). Tarkade kärbe. *Postimees*, 18. aprill
321. Veidemann, R. (2012). Meelsus ja julgeolek. *Postimees*, 19. aprill
322. Drechsler, W. (2012). Omavalitsusi pole mõtet liituma sundida. *Postimees*, 19. aprill
323. Noorkõiv, R. (2012). Kaptenita halduskorraldus. *Postimees*, 19. aprill
324. Postimees. (2012). Juhtkiri: parteilised töökohad kui mäng demokraatiaga. 20. aprill
325. Tohvri, E. (2012). Demokraatia varjuküljed ehk millal diktatuur Tallinnas ületab rahva taluvuspiiri?. *Postimees*, 20. aprill
326. Lahe, J. (2012). Eesti teaduspoliitika püüab humanitaarteaduste arengut. *Postimees*, 21. aprill
327. Valge, J. (2012). Piiskop Eduard Profittlichi lugu - hirm oma tumeda mina ees. *Postimees*, 21. aprill
328. Allik, J. (2012). Kuidas on arenenud ja peaks arenema Tartu Ülikool?. *Postimees*, 24. aprill
329. Ideon, A. (2012). Üks kodanik, üks hääl. *Postimees*, 30. aprill
330. Purga, J. (2012). Abiks riigimeestele. *Postimees*, 4. mai
331. Raig, I. (2012). Oht Eestile. *Postimees*, 8. mai

332. Mutt, M. (2012). Pimeduseoht päikesepaistes. *Postimees*, 10. mai
333. Sutt, A. (2012). Tõde ja õigus. *Postimees*, 12. mai
334. Postimees. (2012). Juhtkiri: Meri konverents kui intellektuaalne Nokia. 14. mai
335. Maruste, R. (2012). Õigustatud mure küsitaval viisil. *Postimees*, 14. mai
336. Lobjakas, A. (2012). Euroopa põleb, kohus viiuldab. *Postimees*, 16. mai
337. Mutt, M. (2012). Arabella-partei meestele hirmuks. *Postimees*, 17. mai
338. Kõiv, S. (2012). Massi mustrid. *Postimees*, 19. mai
339. Treimann, T. (2012). Konkurss MaSA rahale. *Postimees*, 21. mai
340. Meikar, S. (2012). Erakondade rahastamisest. Ausalt. *Postimees*, 22. mai
341. Kalev, L. & O. Lumi. (2012). Maha SAlgamata poliitilist reaalsust. *Postimees*, 23. mai
342. Veber, T. (2012). Kas see on demokraatia? *Postimees*, 24. mai
343. Tarand, K. (2012). Usun, ei usu... *Postimees*, 24. mai
344. Leib, I. (2012). Reformierakond on valinud pika kriisi tee. *Postimees*, 25. mai
345. Niitra, N. (2012). Omanimelise skandaali mees. *Postimees*, 26. mai
346. Kala, M. (2012). Lihtsuse jõud. *Postimees*, 26. mai
347. Saar, J. (2012). Poliitiline korrupsioon: tavanorm, maitseväärtus või süütegu?. *Postimees*, 26. mai
348. Crandall, M. (2012). Euroopa julgeoleku paradoks. *Postimees*, 27. mai
349. Pau, M. (2012). Lõpp sularahas annetamisele. *Postimees*, 28. mai
350. Kadastik, M. (2012). Enesepeksu raske töö. *Postimees*, 28. mai
351. Vaher, T. (2012). Seadus kehtib igäühele. *Postimees*, 30. mai
352. Postimees. (2012). Juhtkiri: erakonnasüsteem vajab puhastamist. 31. mai
353. Masso, I. A. (2012). Kel jõud, sel õigus. *Postimees*, 31. mai
354. Kaus, J. (2012). Vabad värvid, Maailmavaate arendamine. *Postimees*, 2. juuni
355. Kõre, J. (2012). Kasulik kaasatus. *Postimees*, 4. juuni

356. Mutt, M. (2012). Puhtukeste parteid ei ole ega tule. *Postimees*, 6. juuni
357. Kelam, T. (2012). Kõlbeline kriis. *Postimees*, 7. juuni
358. Lobjakas, A. (2012). Teater on tõsine asi. *Postimees*, 9. juuni
359. Ansip, A. (2012). Poliitikas on valdav ausus. *Postimees*, 11. juuni
360. Meikar, S. (2012). Erakonna rahastamine tuleb lõpuni ja ausalt selgeks rääkida. *Postimees*, 11. juuni
361. Ratas, J. (2012). Erakonnad peegli ees. *Postimees*, 15. juuni
362. Kuusk, V. (2012). Lugejakiri: oleks viimane aeg moodustada Parteidevastane Partei!. *Postimees*, 16. juuni
363. *Postimees*. (2012). Juhtkiri: fiat iustitia, et pereat mundus*. *Postimees*, 20. juuni
364. Herkel, A. (2012). Ohtlik poliitbüroostumine. *Postimees*, 21. juuni
365. *Postimees*. (2012). Juhtkiri: kuu rahastamisskandaalist, ausa aruteluni pole jõutud. 22. juuni
366. Siilats, V. (2012). Autosoodustusnädala õppetund. *Postimees*, 26. juuni
367. Hänni, L. (2012). Valimisreform pole partei siseelu ravimiseks. *Postimees*, 27. juuni
368. Raun, A. (2012). Saarts: Lõuna-Euroopas on valimissüsteem palju hullem kui Eestis. Intervjuu Tõnis Saartsiga. *Postimees*, 28. 06. 2012
369. Kalmo, H. (2012). Kas lüüa käega või rääkida, kuni meid hakatakse tõsiselt võtma. *Postimees*, 29. juuni
370. Käsper, K. & T. Kerikmäe. (2012). Uuendatud põhiseadus kui võimalus, mitte paratamatus. *Postimees*, 1. juuli
371. Pino, J. (2012). See natuke kahtlane ühiskonnaõpetus. *Postimees*, 2. juuli
372. Suur, N. & K. Lember. (2012). Sotsiaaldemokraadid: tühja maa tulevik? *Postimees*, 5. juuli
373. Samost, A. (2012). Liikmemaks kui lakmustest. *Postimees*, 6. juuli
374. Talvistu, E. (2012). Sõda hernestega jätkub, elevant lastakse kärbestega. *Postimees*, 6. juuli

- 375.** Kalev, R. (2012). Mõtluk nutulaul hääbuvast rahvusriigist. *Postimees*, 12. juuli
- 376.** Jüristo, T., U. Eslas & S. Meikar. (2012). Poliitikahuviliste kool 3: metafoor. *Postimees*, 14. juuli
- 377.** Tarand, K. (2012). Okupeerime erakondlaste rahakotid. *Postimees*, 16. juuli
- 378.** Vastukaja. *Postimees*, 19. juuli
- 379.** Konsa, J. (2012). Õiguskantsleri nõunik Jaanus Konsa: süütuse presumptsioon ja oportuuniteet. *Postimees*, 19. juuli
- 380.** Raig, I. (2012). ESM referendumile!. *Postimees*, 27. juuli
- 381.** Ligi, J. (2012). Rahvusvaheline tööriitm nõuab kiiremaid otsuseid. *Postimees*, 27. juuli
- 382.** Salu, M. (2012). Tüütu Savisaar. *Postimees*, 28. juuli
- 383.** Lattik, M. (2012). Lugeja kiri: kellele kuulub võim?. *Postimees*, 3. august
- 384.** Simson, K. (2012). Ülbuse anatoomia. *Postimees*, 3. august
- 385.** Samost, A. (2012). Miks press Michalit ei usu? I osa. *Postimees*, 6. august
- 386.** Aaviksoo, J. (2012). Euroopa demokraatia endeemilised haigused. *Postimees*, 7. august
- 387.** Lobjakas, A. (2012). Õnne viimaseks veerandsajaks?. *Postimees*, 10. august
- 388.** Postimees. (2012). Juhtkiri: ametlikult kokku, kas selles on küsimus? 11. august
- 389.** Postimees. (2012). Juhtkiri: kas maksuvõlglastel on valimisõigus? 16. august
- 390.** Helme, M. (2012). Täielik mõistusevarjutus. *Postimees*, 17. august
- 391.** Postimees. (2012). Juhtkiri: rahastamiskandaal – kulunud on terve kvartal! 22. august
- 392.** Raun, A. (2012). Silvergate näitab uut vaikivat ajastut. Intervjuu Rainer Vakraga. *Postimees*, 22. august
- 393.** Vilbre, R. (2012). Pigem vannutagu kaunilt eesti keeles kui vaeselt. *Postimees*, 27. august
- 394.** Sõerd, A. (2012). Euroala päästes kindlustame iseenda tulevikku. *Postimees*, 30. august

395. Amor, R. (2012). Lugejate kirjad, Miks mitte sõdurimaks?. *Postimees*, 31. august
396. Mutt, M. (2012). Hinnatõusu võitjad ja kaotajad. *Postimees*, 4. september
397. Pomm, K. (2012). Teame homolapsendamisest liiga vähe. *Postimees*, 7. september
398. Alla, H. (2012). Ülejala teostatud idee. *Postimees*, 8. september
399. Kallas, K. (2012). Riigikogu eetikakoodeks – mida oodata?. *Postimees*, 10. september
400. *Postimees*. (2012). Juhtkiri: väarikate otsuste ootel. 10. september
401. Ilves, T. H. (2012). Aitäh ESMiga tehtud töö eest, riigikogu!. *Postimees*, 10. september
402. Herkel, A. (2012). Erakonnaõigus vajab liberaliseerimist. *Postimees*, 14. september
403. Eslas, U. (2012). Me peame teineteisega rääkima. *Postimees*, 15. september
404. Juur, M. (2012). Vangimaja rock. *Postimees*, 15. september
405. Tarand, K. (2012). Jutu jätkuks. *Postimees*, 17. september
406. Loor, M. (2012). Tänapäevane valitsemissüsteem on rahva usaldust kaotamas. *Postimees*, 17. september
407. Matt, J. (2012). Vastukaja: ise tegin, ise hädaldan. *Postimees*, 18. september
408. Jüristo, T. (2012). Vabakond annab poliitikale avarust, sidusust ja hõlmavust. *Postimees*, 21. september
409. Koch, T. (2012). Võsastuv eetika. *Postimees*, 22. september
410. Lobjakas, A. (2012). Lahendus oleks Reformierakonna allaandmine. *Postimees*, 24. september
411. Riibe, J. (2012). Kõrgharidus ei ole pelgalt ameti omandamine. *Postimees*, 25. september
412. Kangro, T. (2012). Natuke rase juhtum. *Postimees*, 26. september
413. *Postimees*. (2012). Juhtkiri: piirideta mõtlemine toob kaasa edulugusid. 29. september
414. Kerge, K. (2012). Keelekorralduse põhimõtted. *Postimees*, 30. september

415. Lobjakas, A. (2012). Erakonnaline seisukord. *Postimees*, 1. oktoober
416. Koch, T. (2012). Siim Kallas: demokraatia on valik halva ja halvema vahel. Intervjuu Siim Kallasega. *Postimees*, 5. oktoober
417. Koppel, O. (2012). Kokkulepe kui säästlik poliitika. *Postimees*, 5. oktoober
418. Muuli, K. (2012). Rüütli tänamine. *Postimees*, 6. oktoober
419. Taagepera, M. (2012). Haridus ja demokraatia. *Postimees*, 6. oktoober
420. Valme, V. (2012). Vennad Kalmetid, Dekolteedest ja riigiasjadest. Intervjuu vendade Kalmetitega. *Postimees*, 6. oktoober
421. Saar, J. (2012). Krista Aru: jõud sai otsa. Intervjuu Krista Aruga. *Postimees*, 8. oktoober
422. Luik, K. (2012). Varjatud sabotaaž. *Postimees*, 9. oktoober
423. Raun, A. (2012). Maie Kitsing: kas vald või ema tahab ikka koolile head direktorit? Intervjuu Maie Kitsinguga. *Postimees*, 10. oktoober
424. Parijõgi, M. (2012). Eestis kasvab huvi kristlike koolide vastu. *Postimees*, 12. oktoober
425. Raagmaa, G. (2012). Suurlinna tulede petlik sära. *Postimees*, 12. oktoober
426. Rask, M. (2012). Energeetiline põhiseadus. *Postimees*, 13. oktoober
427. Kivirähk, J. (2012). Kas lisahääl ka naisele, töötule, maakale?. *Postimees*, 15. oktoober
428. Michal, K. & K. Lillo. (2012). Kristen Michali ja Kalev Lillo avaldus. *Postimees*, 15. oktoober
429. Meikar, S. (2012). Lukk on looma jaoks. *Postimees*, 16. oktoober
430. Mölder, M. (2012). Keegi valetab avalikult ning häbitult. *Postimees*, 16. oktoober
431. Viik, L. (2012). Terroristlik retoorika pole veebidemokraatia. *Postimees*, 16. oktoober
432. Raun, A. (2012). Anonüümne terroriavaldus. *Postimees*, 17. oktoober
433. Ossinovski, J. (2012). Perevalimiste idee on väga küüniline. *Postimees*, 17. oktoober

434. Kelder, K. (2012). Tsahkna alusetud oletused ja alternatiivitu Ossinovski. *Postimees*, 17. oktoober
435. Online-väitlus: kas anda lastele hääl? (2012). *Postimees*, 18. oktoober
436. Saar, A. (2012). Prooviks õige perepoliitikat uutmoodi ajada? *Postimees*, 18. oktoober
437. Lambot, K. (2012). Mõtteid täiuslikust erakonnast. *Postimees*, 19. oktoober
438. Kurro, P. (2012). Plats puhtaks - loobume erakondadest. *Postimees*, 19. oktoober
439. Priimägi, L. (2012). Sekkumiskultuuritus. *Postimees*, 20. oktoober
440. Kroos, E. N. (2012). Sissisõjast Eesti välispoliitikas. *Postimees*, 23. oktoober
441. Raagmaa, G. (2012). Hobuvankril XXI sajandisse. *Postimees*, 24. oktoober
442. Savisaar-Toomast, V. (2012). Raske on toetada ideed täiesti poliitilisest Euroopa Komisjonist. *Postimees*, 24. oktoober
443. Kook, U. (2012). LP – liiga pehme. *Postimees*, 27. oktoober
444. Kiho, T. (2012). Miks kolmveerandrahvavõim?. *Postimees*, 29. oktoober
445. Mutt, M. (2012). Laske mul olla geniaalne. *Postimees*, 1. november
446. Mägi, M. (2012). Kes maksis meeleavalduse eest?. *Postimees*, 2. november
447. Kelomees, H. (2012). Liberalismi kriis. *Postimees*, 2. november
448. Tamm, M. (2012). Toimiv demokraatia on parteide ainus olemisõigus. *Postimees*, 2. november
449. Mertelsmann, O. (2012). Ajalugu ja ajakirjandus. *Postimees*, 3. november
450. Hänni, L. (2012). Milleks meile erakonnad? *Postimees*, 3. november
451. Veidemann, R. (2012). Demokraatia halvustamine. *Postimees*, 5. november
452. Mihkels, M. (2012). Eesti põlve uueksloojad. *Postimees*, 7. november
453. Meriküla, A. (2012). Lugeja kiri: Eesti poliitika vajab restart'i. *Postimees*, 8. november
454. Taagepera, M. (2012). Demokraatia ja Jürgen Ligi sportlik keha. *Postimees*, 8. november

455. Veldre, A. (2012). Infoühiskonnast hereetiliselt. *Postimees*, 9. november
456. Luks, L. (2012). Kaks mõistlikku argumenti laste hääleõiguse vastu. *Postimees*, 10. november
457. Juur, M. (2012). Kallis Leonid Iljitš. *Postimees*, 10. november
458. Juurak, R. (2012). Kas kaebamine on pahe?. *Postimees*, 11. november
459. Soosaar, M. (2012). Oravaratta võti on Kadriorus. *Postimees*, 12. november
460. Kurg, K. (2012). Demokraatia usaldusinkubaator. *Postimees*, 13. november
461. Harta 12. (2012). *Postimees*, 14. november
462. Ilves, T. H. (2012). Kellelgi ei ole õigust demokraatiat kaaperdada. *Postimees*, 14. november
463. Blankin, A. (2012). Valimisseadus pole süüdi?. *Postimees*, 14. november
464. Pelisaar, S. (2012). Mida õppida Silvergate'ist?. *Postimees*, 14. november
465. *Postimees*. (2012). Juhtkiri: aeg mõelda, kuidas liikuda edasi. 15. november
466. Samost, A. (2012). Parlamendi alternatiiv?. *Postimees*, 15. november
467. Kaljuvee, L. (2012). Koalitsioonile meeldib jagada. *Postimees*, 15. november
468. Salu, M. (2012). Demokraatia lõpp? *Postimees*, 16. november
469. Valga, J. (2012). Demokraatia versus diktatuur. *Postimees*, 17. november
470. Viik, T. (2012). Kindla käega hääbumise kursil. *Postimees*, 17. november
471. Herkel, A. (2012). Demokraatia pole veel kaaperdatud. *Postimees*, 20. november
472. Masso, I. A. (2012). Meiega või meie vastu. *Postimees*, 21. november
473. Päi, V. (2012). Mis on «Harta12» autorite tegelik agenda? *Postimees*, 21. november
474. Salumäe, R. (2012). Rahva valikust ja demokraatia edendamisest. *Postimees*, 21. november
475. Koch, T. (2012): Võim halvab inimese. Intervju Jaak Jõerüüt'iga. *Postimees*, 22. november
476. *Postimees*. (2012). Juhtkiri: jääkeldri protsess. 22. november
477. Lumi, O. (2012). Daamid ja härrad, me räägime võimust. *Postimees*, 22. november

478. Kivirähk, J. (2012). Parteid investeerigu edvistamise asemel tarkusse. *Postimees*, 22. november
479. Ilves, T. H. (2012). Arutlev demokraatia turusõimu asemele. *Postimees*, 22. november
480. Ideon, A. (2012). Hüüumärkide kustutaja. *Postimees*, 24. november
481. Niinepuu, M. (2012). Jutustagem lugusid, mitte arve!. *Postimees*, 24. november
482. Juur, M. (2012). Unistused ei sure. *Postimees*, 24. november
483. Veldre, A. (2012). Infoühiskonnast hereetiliselt II. *Postimees*, 25. november
484. Velmet, A. (2012). Eesti demokraatia defitsiidi ajalugu. *Postimees*, 25. november
485. Meikar, S. (2012). Harta ei lahenda poliitskandaale. *Postimees*, 26. november
486. Hellam, M. (2012). Kodanikupäev: käsuga kaasamine. *Postimees*, 26. november
487. Jakobson, M. L. (2012). Populismi kahe teraga mõök. *Postimees*, 26. november
488. Lambot, K. (2012). Seisukoht: erakondi saab muuta. *Postimees*, 27. november
489. Reinsalu, U. (2012). VSOP*. *Postimees*, 28. november
490. Jõesaar, A. (2012). Vastused vastuseta küsimustele. *Postimees*, 29. november
491. Mägi, M. (2012). Demokraatia eiramine on viinud oligarhilise ühiskonnakorralduseni. *Postimees*, 29. november
492. Laanoja, Ü. (2012). Ülo Laanoja: mis juhtuks, kui muudaks süsteemi?. *Postimees*, 30. november
493. Hennoste, T. (2012). Tiit Hennoste: sotsiaalne ärkamisaeg – tervisi teisest Eestist!. *Postimees*, 30. november
494. Nutt, M. (2012). Mart Nutt: inimõiguste, julgeoleku ja infovabaduse kolmnurgas. *Postimees*, 1. detsember
495. Sibrits, H. (2012). Kirjandus leiab igaviku kujundis. Intervjuu Rein Veidemanniga. *Postimees*, 3. detsember
496. Mutt, M. (2012). Mihkel Mutt: vabakonna taristu. *Postimees*, 3. detsember
497. Metlev, S. (2012). Sergei Metlev: ümarlaud pole veetše. *Postimees*, 4. detsember

- 498.** Raju, O. (2012). Olev Raju: Tartu 2013. aasta eelarve – kellele ja miks? *Postimees*, 5. detsember
- 499.** Koppel, O. (2012). Olari Koppel: jääkeldrist ja jääminekust. *Postimees*, 6. detsember
- 500.** Lobjakas, A. (2012). Ahto Lobjakas: Michali ohverdamisest ei piisa. *Postimees*, 7. detsember
- 501.** Hänni, L. (2012). Liia Hänni: kas uus justiitsminister haarab ohjad? *Postimees*, 8. detsember
- 502.** Pomerants, M. (2012). Marko Pomerants: osalemise, otsustamise ja kaasatuse võlu ja valu. *Postimees*, 9. detsember
- 503.** Tedder, J. (2012). Valija usaldus ja ootus. *Postimees*, 10. detsember
- 504.** Vetik, R. (2012). Raivo Vetik: Eesti demokraatia Achilleuse kand. *Postimees*, 10. detsember
- 505.** Kitam, N. (2012). Natalja Kitam: «valvevenelaste» kasutamine ei anna ühiskonna sidusust. *Postimees*, 10. detsember
- 506.** Saarts, T. (2012). Tõnis Saarts: reformierakonna hegemoonia kõigub. *Postimees*, 12. detsember
- 507.** Turay, A. (2012). Abdul Turay: hartalaste maailm. *Postimees*, 13. detsember
- 508.** Raudsaar, M. (2012). Mart Raudsaar: mäng tulega. *Postimees*, 13. detsember
- 509.** Aavik, M. (2012). Sofi Oksaneneni Balti riikide eriline saatus. Intervjuu Sofi Oksaneniga. *Postimees*, 15. detsember
- 510.** Tarand, K. (2012). Kaarel Tarand: täiuslik torm. *Postimees*, 15. detsember
- 511.** Meerits, H. (2012). Heldur Meerits: kas raha teeb riigikogu? *Postimees*, 16. detsember
- 512.** Ideon, A. (2012). Argo Ideon: vahva kogu. *Postimees*, 18. detsember
- 513.** Kitt, R. (2012). Viiskümmend aastat kapitalismi ja vabadust. *Postimees*, 19. detsember
- 514.** Kivirähk, J. (2012). Juhan Kivirähk: poliitiline vorstitegu vajab innovatsiooni. *Postimees*, 20. detsember

- 515.** Nestor, E. (2012). Eiki Nestor: praakil ustega parlament. *Postimees*, 21. detsember
- 516.** Rebane, R. (2012). Raul Rebane: skandaalipõhine Eesti. *Postimees*, 21. detsember
- 517.** Karuks, T. (2012). Tiit Karuks: esimesed kuud pensionärina. *Postimees*, 22. detsember
- 518.** Lobjakas, A. (2012). Ahto Lobjakas: jääst ja jääjatest. *Postimees*, 28. detsember
- 519.** Salu, M. (2012). Jaak Valge: Eesti rahvas on palju ägedam kui Eesti poliitladvik. Intervjuu Jaak Valgega. *Postimees*, 29. detsember
- 520.** Raun, A. (2012). Urmo Kübar: südamlikust tüdrukust töökohani Toompeal. Intervjuu Urmo Kübaraga. *Postimees*, 31. detsember

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Liis Rohtmets_____

(autori nimi)

(sünnikuupäev: 8.10.1985_____)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Demokraatia mõiste kasutamine Eesti ajakirjanduses omariikluse taastamise perioodil ning aastatel 2011–2012 _____

(lõputöö pealkiri)

mille juhendajad on Kristina Reinsalu ja Külliki Seppel_____

(juhendaja nimi)

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 19.08.2013_____ *(kuupäev)*